

MARISIA

Studii și materiale

XXXIV–XXXV

Arheologie

EDITORIAL BOARD

General editor: Zoltán Soós

Volume editor: Zalán GYÓRFI
Botond REZI

Editorial Assistants:

Rita E. NÉMETH (Prehistory)

Sándor BERECKI, Daniel CIOATĂ (Iron Age)

Nicoleta MAN, Szilamér Péter PÁNCZÉL (Roman Age)

Coralia BONTA, Keve LÁSZLÓ (Middle Ages)

Front cover:

The fibula from Suseni (photo: B. Rezi)

Correspondence:

Muzeul Județean Mureș / Mureș County Museum

CP 85

str. Măraști nr. 8A, 540328

Târgu Mureș, România

ISSN 1016-9652

www.edituramega.ro

MUZEUL JUDEȚEAN MUREȘ

MARISIA

STUDII ȘI MATERIALE

XXXIV–XXXV

ARHEOLOGIE

Târgu Mureș
2014–2015

CONTENTS

ARTICLES

- József PUSKÁS**
New Prehistoric Discoveries from Albiș/Kézdialbis (Covasna County, Romania) 7
- Sándor BERECKI**
Late Iron Age Finds from the Collection of István Dénes 17
- Daniel CIOATĂ – Koppány Bulcsú ÖTVÖS**
Roman Military Equipment from Sărățeni 31
- Daniel SPÂNU**
Mica necropolă din secolele II–III p. Chr. de la Sighișoara–*Dealul Viilor* 39
- GÁLL Erwin – HÖGYES Mihály Huba**
Néhány gondolat a Kis-Szamos völgyének Árpád-kori településterületéről
(11. század – 13. század első fele) 57
- Erwin GÁLL**
Habitatul est-transilvănean în secolele XII–XIII. Evoluțiile microzonei Sighișoara
și a sitului *Dealul Viilor* într-un peisaj de graniță 73
- Adrian Andrei RUSU**
Medieval *stili* from Romania 107
- Zalán GYÓRFI**
Medieval Weapons from Bistra Mureșului 117
- István KARÁCSONY**
Sighișoara – structuri urbane, arhitecturale și stilistice. Câteva probleme privind
evoluția zonei citadine din regiunea străzii Morii (*Mühlgasse*) și a Bulevardului
1 Decembrie 1918 (*Baiergasse*) 139

BOOK REVIEW

- Orsolya Láng – Alexandra Nagy – Péter Vámos, *The Aquincum Macellum. Researches in the area of the macellum in the Aquincum Civil Town (1882-1965). Applying news methods for old excavation materials.* Aquincum Nostrum I.3., Budapest, 2014. 198 pages, 44 tables (by **Lóránt VASS**) 189

- ABBREVIATIONS** 191

SIGHIȘOARA – STRUCTURI URBANE, ARHITECTURALE ȘI STILISTICE.

CÂTEVA PROBLEME PRIVIND EVOLUȚIA ZONEI CITADINE DIN REGIUNEA STRĂZII MORII (MÜHLGASSE) ȘI A BULEVARDULUI 1 DECEMBRIE 1918 (BAIERGASSE)

ISTVÁN KARÁCSONY

Cuvinte cheie: Sighișoara, istorie urbană, istoria arhitecturii, renaștere, baroc, istorism, Secession, funcționalism, socialism-modernist, arhitectura postdecembristă

Keywords: Sighișoara, urban history, history of architecture, Renaissance, Baroque, Historicism, Art Nouveau, Functionalism, Socialist Modernism, post-December architecture

O zonă citadină cu tradiție istorică deosebită de peste șapte secole, un patrimoniu construit de o diversitate stilistică remarcabilă, dar o realitate actuală dezolantă – iată câteva dintre factorii și contradicțiile care ne-au orientat interesul asupra detaliului urban sighișorean situat între Bulevardul 1 Decembrie 1918, strada Morii, și strada Octavian Goga. Folosindu-ne de posibilitățile analizei surselor cartografice, respectiv a celor vizuale, am parcurs dezvoltarea planimetrică și arhitecturală a unui cvartal important al Orașului de Jos, urmărind formarea unor valori estetice, dar și dispariția regretabilă a acestora sub invazia nonvalorilor comunismului, precum și ai marii democrații postdecembriste.

Centrul istoric al Municipiului Sighișoara inclus în mare parte pe Lista Patrimoniului Mondial UNESCO¹ datorită fondului său construit de o valoare excepțională, păstrează în ansamblul său deosebit și câteva sectoare destructurate, care prin starea lor urbanistică actuală ridică serioase întrebări privind tratarea și exploatarea corespunzătoare a unei moșteniri arhitectonice de importanță mondială.

Un astfel de cadru al localității este cel delimitat de Bulevardul 1 Decembrie 1918 și strada Morii, respectiv str. Octavian Goga a cărei condiție fizică, estetică și funcțională se dovedește a fi rezultatul a mai multor decizii defectuoase aduse în cursul ultimelor decenii în domeniul sistematizării și conservării Orașului de Jos.²

¹ Dosarul depus de Guvernul României la Comitetul Patrimoniului Mondial UNESCO, și acceptat în decembrie 1999 (sesiunea Rabat, Maroc), a solicitat includerea pe lista siturilor protejate a cetății Sighișoara alături de o mare parte a regiunii sale aferente, identificate în structurile Orașului de Jos. Printre cele din urmă se numără cvartalele sud-vestice din aria Bulevardului 1 Decembrie și a străzilor Morii, respectiv Octavian Goga.

² Starea recentă a entității urbane tratate este bine ilustrată de seria fotografiilor aeriene realizate asupra localității în anul 2012 de către Berecki Sándor și Czajlik Zoltán, cărora le mulțumesc și pe această cale pentru furnizarea valoroaselor imagini de ansamblu. Berecki – Czajlik – Soós 2012, 100.

Operarea în zona discutată a unor eliminări masive de materie construită, cu sacrificiul distrugerii pe alocuri de obiective valoroase pe plan istoric, a fost plusată în gravitate de repopularea parțială a hiatului creat cu inserții arhitecturale noi, net problematice atât prin integrarea adaosului în mediul existent, cât și prin nivelul în sine al elaborării substanței propuse.

Având în vedere această stare de fapt am decis supunerea discutatei arii citadine unei „anchete” mai ample. Suntem absolut conștienți de dimensiunile, respectiv riscurile problematizării alese, devenite mult prea sensibile, printre altele, prin interferențele sale cu anumite chestiuni generale încă neclarificate ale urbanismului medieval transilvănean. Suntem de asemenea departe de a ne considera acreditați în soluționarea unui subiect cardinal al istoriografiei regionale, pretențiile noastre în cauză fiind mult mai modeste, restrânse la trecerea în revistă a dezvoltării unei subentități urbane – rezervată, bineînțeles, în limitele datelor, instrumentelor, respectiv enunțurilor, pe cât posibil, decente.

Metodele demersului prezent sunt dominate de mijloacele aduse din domeniul istoriei artei, pe care am încercat să le instrumentăm alături de posibilitățile cercetării urbane în sprijinul reintroducerii în

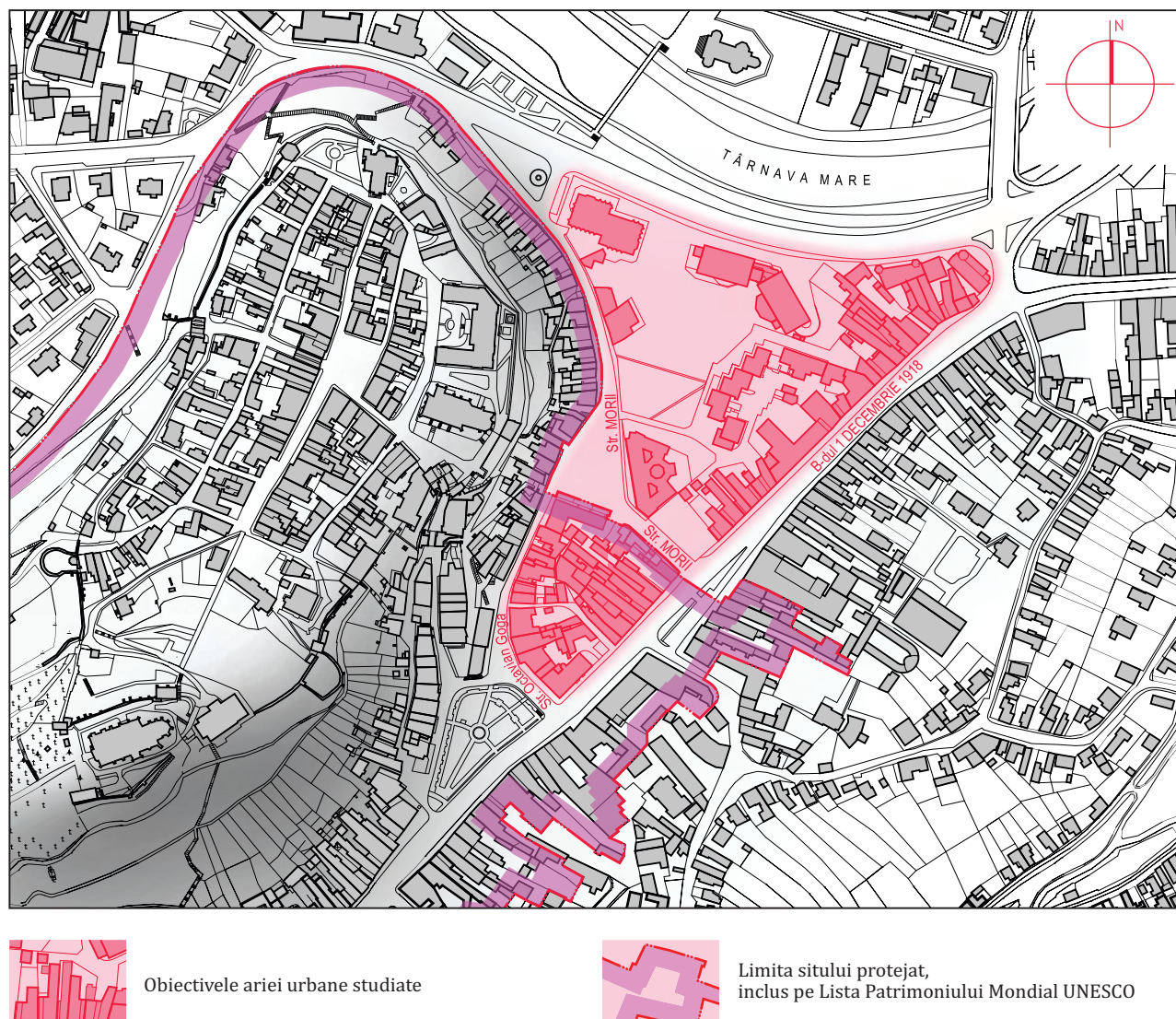

Fig. 1. Plan de încadrare cu identificarea detaliului urban studiat.

mediul atenției cuvenite a unei importante zone a orașului Sighișoara. Aceasta merită un interes special – neconcretizat încă – din partea tuturor organelor, instituțiilor și forurilor de decizie.

Interferența structurilor urbane cu cele arhitecturale constituie o evidență în derularea și implicit în cercetarea evoluției așezărilor. Una dintre obiectivele prezentei lucrări a fost suplimentarea acestei relații de factori cu un al treilea element subordonat aspectului arhitectural, materializat sub problematica dezvoltării stilistice, relevate prin metodele specifice ale analizei plasticii de fațade. O astfel de lărgire a spectrului analitic așteptăm să apropie într-o anumită măsură cititorul de înțelegerea sistemului complicat de procese aflate la baza cristalizării unei realități urbane.

Regiunea străzii Morii în evoluția planimetrică a Orașului de Jos. Abordări anterioare și reflectări curente de istorie urbană

Pentru o reliefare adecvată a semnificației subunității urbane studiate am riscat rediscutarea procesului său de dezvoltare pe o plajă cronologică cât se poate de largă, orientându-ne spre mijloacele unei analize integrate, aplicate prin reflectarea problemei noastre de detaliu pe fondul fenomenelor mai generale ale istoriei urbane sighișorene. Cum se va vedea, în privința elucidării situației timpurii, încercarea noastră s-a dovedit a fi aproape sortită eșecului de cantitatea redusă a surselor, dar și de calitatea modului de abordare, cu care a reușit o mare parte a istoriografiei să trateze acest hiat de informații. În final, pentru etapa în cauză a „începuturilor” a trebuit să ne mulțumim cu câteva intervenții reparatorii și mai ales afirmații prezumtive, sperând

Fig. 2. Situația porțiunii sudice a zonei cercetate. Fotografie de Zoltán Czajlik, 2010.

să fim recompensați de roadele unui viitor mai avantajos, care va aduce poate și confirmarea ipotezelor prin instrumentele investigațiilor arheologice, respectiv a cercetărilor de parament, extinse inclusiv asupra Orașului de jos.

Chiar dacă se cunoaște existența la Sighișoara a unor forme mai timpurii de locuire concretizate prin funcționarea pe locurile ei a unui castru regal încă din cursul secolului al XII-lea,³ formarea pe

aceste locuri a uneia dintre localitățile importante ale Transilvaniei medievale se datorează colonizărilor de *hospites* produse aici în a doua jumătate a veacului următor.⁴ Acest fenomen, componentă sigură a amplului proces de dezvoltare a așezării prin ocuparea teritoriului de către coloniștii sași, a depășit fizic, probabil din primele sale momente de evoluție, limitele cetății (existente într-o anumită formă deja la vremea respectivă⁵),

³ Benkő 1994, 597–598; Baltag 2006, 18; Machat 2002, 18, 34. Preocuparea privind începuturile așezării medievale Sighișoara se conturează deja în lucrările – lipsite, evident, de esență științifică – ale literaturii cronicărești, care indică întemeierea localității la sfârșitul secolului XII. De exemplu Georg Kraus plasează primele momente ale Sighișoarei în anul 1191. (*Memorial und kurzer wahrer Bericht, was über diese unsere Stadt Schässburg, als in der Ordnung der sächsischen königl. Städte in Siebenbürgen, nach der Hauptstadt Hermannstadt die Erste, innerhalb 485 Jahren ihrer Erbauung bis in dieses unglückselige 1676. Jahr, in Belagerungen der Stadt, Feuersbrünsten, andern zufälligen Unglücksfällen und Pestzeiten, bei unseren, unserer Eltern und Voreltern Gedenkezeiten ergangen gewesen, auf Befehl eines Hochweisen Raths und der Löbl. Hundertmannschaft durch mich Georgium Krauss 31 jährigen Juratum Notarium aufgesetzt und verzeichnet.*) Krauss – Mild 1926, 17; Machat 2002, 18. Deși amintita apreciere, formulată în dată fixă, și pronunțată în mediul practicii istoriografice ale secolului XVII ridică evidente semne de întrebare prin absența vreunui suport al informației vehiculate, asistăm la o anumită confirmare indirectă a perioadei citate prin

sursele diplomatice ale secolului XIII (primele de acest gen pentru Sighișoara). Acestea surprind un habitat locativ deja evoluat la sfârșitul anilor 1200, consolidând astfel prezumția unei locuiri premergătoare. În anul 1298 sunt deja prezenți în localitate dominicanii fapt ce ne dovedește existența unei stări economice mai dezvoltate, absolut necesare pentru supraviețuirea oricărui ordin mendicant. (UbI, 210–211; Entz 1994, 145.) Bazându-se pe argumentele de ordin arheologic, literatura de specialitate a ultimelor decenii acceptă aproape unanim ideea după care originile așezării pot fi plasate încă în perioada regalității arpadiene, când necesitățile de apărare ale statului medieval timpuriu au determinat ridicarea aici a unei cetăți; fortificația regală, populată la început de o garnizoană de secui, a deserved protejarea zonei aflate la încrucișarea unor căi comerciale, și astfel deosebit de importante din punct de vedere strategic. Pentru dovezile materiale ale locuirii din secolului XII vezi Marcu-Istrate – Pascu 1999. CIMEC. <http://cronica.cimec.ro/detalii.asp?k=949>. (Ultima accesare: 02.03.2016)

⁴ Klein 1963, 188; Năgler 1976, 68–69; Entz 1996, 66.

⁵ Cu privire la realitatea și statutul cetății în secolul XIII: Rusu 2005, 356–357; Entz 1994, 37. La sfârșit de secol XIII

conducând la extinderea sistemului locativ în afara zidurilor⁶.

Dacă producerea în sine a celui din urmă eveniment este cât se poate de credibilă,⁷ desfășurarea, respectiv structurarea lui la nivel cronologic se lovește deja de șirul unor serioase semne de întrebare, influențând major și posibilitățile prezentei cercetări de caz. Cu toate acestea nu ne putem sustrage de readucerea pe rol, cu pretenția unei abordări cât se poate de corecte, a celei din urmă probleme. Intervenția devine necesară, în cazul nostru, pentru reglementarea unor enunțuri lansate anterior cu referire la încadrarea în timp a spațiului de locuire aferent aliniamntului nord-vestic al fostei străzi Baier⁸ (*Baiergasse*), cvartal devenit tocmai obiectul principal al studiului în cauză.

O anumită soluție în atingerea celui din urmă scop am fi așteptat de la repetatele încercări consacrate evoluției așezării Sighișoara de către istoriografia anilor '70 (nerevizuite în tezele lor nici până în prezent), care însă, cum se va dovedi în cele ce urmează, pot fi revalorificate doar parțial și doar prin prisma unei atitudini profund critice, datorită anumitor relaționări de fapte și concluzii lipsite, nu foarte rar, de rațiunea necesară.⁹

Ne referim concret la o tendință de ierarhizare a vechimii diferitelor cvartale ale localității pe baza gradului de apropiere planimetrică a acestora față de arhetipul teoretic al primelor teritorii ocupate în cadrul localităților de către coloniștii sași.¹⁰ Esența principiului tipologic în cauză s-a conturat pe ideea parcelării sistematice a teritoriilor oferite oaspeților, fapt din care rezultă, în prima fază a procesului, ansambluri specifice de loturi trasate ordonat, devenite aparte și prin dispunerea lor geometrică în proprietăți alungite, reduse la lățime.¹¹ Dacă la

început colonizarea s-a produs prin respectarea celor din urmă parametrii, ducând la formarea de structuri caracterizate prin sistemele regulate ale parcelelor dimensionate generos ca urmare a disponibilului teritorial semnificativ, cu avansarea în timp a fenomenului de populare se va ajunge la apariția unor loturi mai mici și mai distanțate în formă de rastelul ordonat al teritoriilor dedicate primelor colonizări. Producerea unei astfel de modificării morfologice a fost pusă în legătură cu reducerea treptată a teritoriilor libere, respectiv cu necesitatea ocupării într-o fază mai avansată a teritoriilor secundare, situate între cvartale, rezultând entități planimetrice de mărimi reduse și neregulate.¹²

Prezentata ordine de idei ar face teoretic posibilă stabilirea unei relații între nivelul de extindere, respectiv de regularitate geometrică a sistemelor de parcele pe de o parte, și poziționarea lor pe o scară cronologică pe de altă parte, constituind bazele unei scheme de periodizare relativă a diferitelor subunități de așezare – procedeu aplicat până în prezent și în cazul etapizării procesului de populare a Orașului de Jos.¹³

Deși s-a construit pe o logică interioară aparent corectă, spectaculosul mod de abordare prezintă în realitate o serie de puncte sensibile concentrate mai ales în zona confruntării primei situații parcelare sigur documentate a orașului cu starea de fapt a secolelor XIII–XIV. Rețeaua planimetrică, trama de lotizare a localității, înregistrată la un nivel superior de detaliere – respectiv de veridicitate – cel mai devreme în cadrul acțiunilor topografice ale secolului XIX,¹⁴

avem o consemnare referitoare la *Castrum Sex*: într-o diplomă emisă în anul 1280 citim despre „*Seniores de Castro Sex*” (MNLOL Dl. 30580; Ub I. 141; SzO I. 21; Entz 1994, 184).

⁶ Niedermaier 1979, 69.

⁷ Încercările de reinterpretare a procesului de populare a Orașului de Jos prin acordarea unei dimensiuni autohtone fenomenului (Machet 2002, 34), sunt lipsite de orice raționalitate științifică. Nașterea acestui cartier de la poalele Cetății din structurile unei aglomerații rurale este firească în lumina cunoștințelor generale asupra colonizării localităților din Transilvania. (Makkai 1987, 299) Dar contribuția la fenomenul discutat a unei populații locale poate constitui în cel mai bun caz obiectul unei presupuneri subiective, nefiind suportat de niciun argument istoric.

⁸ Formă toponimică mai rar folosită, dar prezentă și în literatura de specialitate. Baltag 2006, 19.

⁹ Niedermaier 1979, 67–74.

¹⁰ Niedermaier 1979, 68–69.

¹¹ Pentru extinderea acestei teorii la scara generală a

așezărilor colonizate de sași vezi: Niedermaier 1976, 119–120, 126, 129, 133–135, 137. Opinia lotizării în fâșii înguste a teritoriilor discutate, făcute în mod expres din cauza cerințelor reduse de spațiu ale unor activități economice, cum sunt meșteșugurile sau comerțul (Niedermaier 1979, 68; Niedermaier 1976, 123), constituie un prim detaliu incert al teoriei în cauză. Ideea aducerii de către sașii colonizați a unor modele economice orășenești, și aplicarea directă, imediată a acestora în mediul lor de stabilire, capătă negare justă în anumite medii de specialitate încă din anii 1980. Oaspeții aduși de regele Géza al II-lea se ocupau cu siguranță cu agricultura, faptul fiind dovedit de surse scrise. Este de neînchipuit ca așezările săsești (cu excepția Bistriței) să-și fi început evoluția direct din stadiul de localități orășenești, dispunând din start de întregul sistem social, economic și juridic aferent acestei forme de locuire, urbanizarea lor conturată din secolul al XIV-lea este rezultatul unui proces pornit, în realitate, de la forme rurale simple, populate de țărani. (Makkai 1987, 299)

¹² Niedermaier 1979, 73.

¹³ Niedermaier 1979, 69–73.

¹⁴ Lucrările cartografice ale Lindemann și Theumern referitoare la Sighișoara, realizate în anul 1735, respectiv 1750 fac abstracție la prezentarea sistemului parcelar. (Borbély 1943, 202, 218, fig. 10) Prima ridicare topografică

reprezintă deja un stadiu avansat de dezvoltare al cvartalelor, modificate fără îndoială la acea vreme față de situația în care se aflau în faza de întemeiere. Această împrejurare impune o prudență deosebită în fața interpretării morfologice curente, care țintește clarificarea sau reconstruirea anumitor fenomene urbanistice produse în anii 1200–1300 din perspectiva unor concretitudini topografice furnizate abia de sursele veacului al XIX-lea.¹⁵ Ținem seamă, evident, și de caracterul conservativ al societății săsești, care însă nu exclude o oarecare dinamică, respectiv remodelare a fizionomiei parcelare de-a lungul unei perioade de cinci-șase secole, nefiind exclusă așadar nici nașterea mai târzie a unora dintre loturile alungite în urma subdivizării successorale.¹⁶

generală a Transilvaniei, așa numita *hartă Iosefină*, realizată între anii 1763–1787, e drept, acordă atenție și asupra structurii interioare a localităților, dar fără a intra în amănuntele realității parcelare a acestora. În afara unor puncte strategice și zone de clădiri cu importanță deosebită, prezentarea planimetriei așezărilor se rezumă la o înregistrare schematică, însoțită de utilizarea de semne convenționale. Harta elaborată la o scară mare (1:28.800) a avut, evident, un alt scop decât documentarea în detaliu a localităților (Arcanum 2004, secțiunile 175, 191; Jankó 2007). Primele date reale referitoare la organizarea parcelară a Sighișoarei provin din anul 1865. (Mild 1865)

¹⁵ Nu suntem primii loviți de această inadvertență, respectiv disfuncționalitate a metodei în cauză. Defecțiunea utilizării surselor cartografice de secol XVIII–XIX în efectuarea unor reconstrucții asupra stadiului primar a localităților săsești a fost remarcată încă din anii 1990 (Rusu 1997, 158–159; Rusu 2001–2002, 229–233).

¹⁶ Formarea cu retrageri în trepte unitare a fronturilor, structurare care ar exclude modificarea ulterioară a delimitărilor laterale originale prin împărțirile de parcele, a fost identificată doar izolat la nivelul sistemului planimetric de la Sighișoara. Ca atare, cel din urmă aspect nu poate constitui un argument viabil în eliminarea fenomenului de dezmembrare ca generator a mobilității în timp a structurii parcelare. În aceste condiții nu avem nici un impediment de a crede în realizarea târzie a unora dintre proprietățile cu lățimi reduse, apărute în țesutul urban în urma unor acte successorale. (Pentru expunerea de argumente în favoarea continuității planimetrice vezi: Niedermaier 1979, 67.) Invocarea unor drepturi cutumiare, care ar justifica stabilitatea, respectiv conservarea îndelungată a sistemului parcelar (Niedermaier 1982, 63) este o încercare la fel de îndrăzneată în condițiile unei realități istorice și juridice totalmente contare. E drept, culegerea tripartită a lui Werbőczy, ca sursă fundamentală a uzanței juridice medievale și moderne timpurii prevede o scutire de sub partajul succesoral a caselor ridicate pe structuri solide, nedivizibile, ele revenind fiului mai tânăr al celui trecut în neîntință. Lângă această regulă nu este exclusă însă subdivizarea între moștenitori a terenului aferent casei părintești. (Werbőczy 1864, 89.) Mai mult, exercițiul real al împărțirii successorale a lăsat în urmă mai multe dovezi, care atestă extinderea divizării inclusiv asupra imobilului construit. Un exemplu elocvent în acest sens este Casa Mathias Corvinus din Cluj, rezultată volumetric prin contopirea a două imobile, din care unul reprezenta jumătatea de corp a clădirii vecine. Sistemul juridic al comunităților săsești bazat din anul 1583 pe corpusul de

Având o astfel de instabilitate în metodele sale de bază, discutata interpretare reprezintă un risc al elementelor neacoperite și la nivelul rezultatelor finale. Trebuie, în consecință, regândită reconstrucția oferită până acum asupra procesului de formare a Orașului de Jos, ea fiind elaborată sub pretenția unei etapizări deosebit de fragmentate (stabilite pe intervale de 25 de ani) exclusiv pe baza diferențelor și caracteristicilor de ordin morfologic ale cvartalelor, respectiv ale loturilor care le-au alcătuit. Ca urmare nu putem adera în acest context nici la ideea cristalizării în trei etape, stabilite aproximativ pe perioada anilor 1325–1350–1375,¹⁷ a regiunii noastre analizate, aferente sectorului de locuire delimitat de râul Târnava, strada Morii și Bulevardul 1 Decembrie (str. Baier). Pentru o tratare mai realistă a problemei trebuie să ne limităm la plasarea apariției cvartalului discutat într-un interval cronologic mai larg, conturat undeva în jurul ultimelor decenii ale secolului XIII, respectiv pe parcursul veacului următor, datarea din urmă fiind făcută pe baza unui reper istoric concret, legat în mod indirect de popularea cu oaspeți a Orașului de Jos. Ne referim aici la adesea amintita diplomă emisă la data de 20 martie 1298, care atestă funcționarea deja la acea vreme a mănăstirii dominicane din localitate.¹⁸ Cu toate că este vorba de un fapt asociat spațial de zona interioară a cetății, coroborarea lui cu alte aspecte generale privind funcționarea în așezările vremii a ordinelor cerșetore, ne va sprijini în avansarea unei interpretări cu implicații teritoriale mai extinse, ajutând într-o oarecare măsură stabilirea în timp a populării zonelor *extra muros*. Se pare, că am ajuns aici la un altfel de capitol al câtorva idei mai plauzibile aparținătoare tezelor

legi redactat de Matthias Fronius (Fronius, Matthias, *Der Sachsen inn Siebenbuergen Statuta, oder eygen Landrecht*. Cronstadt, 1583, Biblioteca Teleki-Bolyai, 02165 coll. 1) făcea posibilă de asemenea divizarea între moștenitori a întregii mase successorale, actele de divizionare fiind administrate de așa-numiții juzi divizionari. (Rüsz-Fogarasi 2012, 12–13, 15) La Bistrița avem un caz chiar foarte timpuriu, edificator în aplicarea partajului asupra imobilelor construite. O anumită persoană a devenit intimatul unui proces intentat de fii fostei sale soții decedate. Copiii născuți din prima căsătorie a răposatei, fiind dezmoșteniți de ultimul soț rămas în urmă vor câștiga prin judecată drepturile asupra unei treimi ale averii mamei lor, avere dobândită dintr-o relație conjugală anterioară. În urma verdictului adus în anul 1408 împărțeala trebuia făcută printre altele și asupra unei case de piatră situată în amintita localitate. (MNLOL DL 73891. Weisz 2015, 225)

¹⁷ Niedermaier 1979, 71, fig. 9, 10, 11.

¹⁸ Ub I, 210–211; Entz 1994, 145.

Fig. 3. Biserica fostei mănăstiri dominicane aflată la marginea estică a incintei cetății.
Fotografie de Zoltán Czajlik, 2010.

scrierii istorice anterioare, care se dovedesc a fi de această dată utile în dezvoltarea discursului în cauză. Prezența așezământului¹⁹ unui ordin mendicant la Sighișoara în pragul secolului al XIV-lea arată pentru perioada respectivă un nivel demografic sporit al localității. Este cunoscută predilecția definită a ordinelor cerșetoare față de zonele de locuire bine populate, cota mai ridicată a numărului de locuitori constituind una dintre premisele puterii economice a numitei localități, potențial absolut necesar la întreținerea unei asemenea mănăstiri.²⁰ Chiar dacă suntem departe, ca să ne exprimăm în termeni numerici cu privire la dimensiunea în acea vreme a popula-

ției sighișorene,²¹ este cert, o așezare limitată doar la spațiul relativ redus al incintei cetății nu ar fi putut reprezenta un factor economic eficient pentru supraviețuirea în structurile ei a mănăstirii dominicane. Văzută în contextul celor de mai sus, prezența la sfârșitul secolului al XIII-lea a amintitului așezământ implică pentru data respectivă conturarea unei formațiuni de locuire mai însemnate, extinse deja într-o oarecare parte și asupra suburbiei.²² Fenomenul este consolidat prin vestigiile de arhitectură romanică descoperite în afara zidurilor, în regiunea aferentă fostului spital Sfântul Anton, cum acest lucru a fost remarcat de câțiva autori antrenați în tratarea problemei.²³

¹⁹ Niedermaier 1979, 70; Machat 2002, 35. Autorii acordă o semnificație deosebită amplasării mănăstirii în imediata vecinătate a zidului de apărare, explicând această poziționare periferică prin ocuparea avansată a teritoriului incintei. Opinia necesită însă o oarecare revizuire întrucât ridicarea în zonele limitrofe a așezămintelor ordinelor cerșetoare devine o caracteristică aproape generală a evului mediu, cauzată mai puțin de ocuparea zonelor *intra muros*, mendicanții preferând să se stabilească în zonele marginale ale localităților, cu precădere în apropierea porților indiferent de cantitatea teritoriilor libere în cadrul incintei. Traficul mai intens ale acestor zone de margine le prezenta un avantaj în colectarea resurselor necesare pentru susținere. (Kutnyánszky 2000, 94; Entz 1996, 213)

²⁰ Kutnyánszky 2000, 94.

²¹ Studiul introductiv al Topografiei Municipiului Sighișoara susține o cifră de cca. 1000 de locuitori pentru mijlocul secolului al XIV-lea. – Nefiind prezentate premisele acestei afirmații, suspectăm stabilirea numărului doar printr-o simplă estimare. (Machat 2002, 43) Primele date sigure privind potențialul demografic al localității provin abia din anul 1488, când sunt consemnați 600 de gospodării. (Baltag 2006, 18)

²² Niedermaier 1979, 69–70; Entz 1996, 66.

²³ Drăguț 1968, 22; Machat 2002, 43; detaliul considerat încă neclarificat de către Vasile Drăguț, a fost relevat și publicat de Kurt Leonhardt: Leonhardt–Eberle – Frank 2009, 70.

Dar ce dimensiuni putea avea pe atunci discutata locuire de sub cetate a localității, și ce rol a jucat în structurile ei incipiente detaliul urban conturat de strada Baier (Bulevardul 1 Decembrie) respectiv de strada Morii? Deși întrebarea pare a fi mai mult forțată din perspectiva șanselor de fapt nule ale unui răspuns consolidat, inițiatorul mult discutatei analize morfologice nu evită să ne ofere detalii impresionant de precise și în această cauză.²⁴ Fără a ne lăsa tentați de efectul supozițiilor sale spectaculoase, dar limitându-ne în a același timp la o poziție lipsită de ironie, vom încerca să valorificăm aici aspectele realmente logice ale acestei construcții de interpretare. Dacă studierea rețelei parcelare reprezintă un teren deosebit de labil al concluzionărilor de istorie urbană, componentele principale ale tramei stradale pot fi considerate deja elemente constitutive relativ stabile, constante chiar și în limitele temporale largi ale unei dezvoltări planimetrice îndelungate. În atare condiții fosta stradă Baier, Bulevard 1 Decembrie din prezent, axul actual al alcătuirii stradale a Orașului de Jos, documentat sub forma unei artere largi de circulație încă pe planșa primului plan al localității din anul 1735,²⁵ trebuie acceptată ca o bază structurală și evolutivă (alături desigur de actuala Piață Hermann Oberth) încă din etapa de naștere a cartierului de suburbie.²⁶ Altfel zis, statutul compozițional deosebit al căii discutate de circulație, prioritatea ei ca și component marcant, relativ central al rețelei planimetrice, demonstrează de asemenea și prioritatea cronologică a elementului în contextul zonei de sub cetate. Ca urmare, conturarea arterei stradale în cauză poate fi plasată undeva în preajma începutului procesului de formare a Orașului de Jos. Cea din urmă constatare ne este oarecum utilă din perspectiva încadrării aproximative în timp a sectorului analizat, care fiind situat la nord-vest de regiunea superioară a străzii Baier, relaționează și la un anumit nivel cronologic cu menționata linie de circulație, pe care o flanchează.

*

²⁴ Niedermaier 1979, fig. 70–71.

²⁵ Planul Sighișoarei din anul 1735 realizat de inginerul topograf Lindemann, Kriegsarchiv, Viena. Reprodus de Borbély 1943, 199, 202, 218, fig. 10.

²⁶ Prezența spitalului în apropierea sud-vestică a pieței semnalează, conform standardelor medievale de amplasare a acestor așezăminte, una dintre limitele suburbiei. Acesta fiind la o distanță deosebit de redusă față de zona centrală, putem să ne gândim pentru acea vreme la o dezvoltare a suburbiei concentrate în direcția opusă a nucleului, exact în zona străzii Baier.

Perioada următoarelor trei secole se caracterizează prin lipsa totală a surselor referitoare la evoluția structurii planimetrice a Orașului de Jos. Acest hiat informațional este recompensat abia prin consemnările începutului de secolul al XVII-lea, dar mai ales prin edițiile cartografice ale următorului veac, care ne-au deschis orizontul primelor date sigure și directe, devenite de fapt și cele mai utile în cadrul analizei planimetrico-urbane pe care am asumat-o.

Șirul atestărilor de nume stradale referitoare la structura zonei cercetate debutează prin documentele anilor 1600, în care încep să apară denumirile de *Baygrass/ Bayers-Gas* și *Millgass*, identificate cu actuala arteră de circulație a Bulevardului 1 Decembrie (*Baiergasse*), respectiv cu Strada Morii (*Mühlgasse*).²⁷

Cu un secol mai târziu are loc și prima documentare a planimetriei localității sub forma unei hărți realizate în anul 1735 de către inginerul topograf Lindemann.²⁸ Ridicarea e focusată în mod vizibil asupra rețelei stradale, prezentând cvartalele centrale mai aglomerate sub forma unor unități nedivizate, tratate uniform. Cu toată această neglijare a sistemului de lotizare, lucrarea cartografică în cauză ne rezervă câteva detalii deosebit de importante în avansarea prezentei analize. Sursa surprinde zona aflată de-a lungul flancului nordic al străzii Baier departajată în două formațiuni urbane, delimitate de o ramură sud-estică a străzii Morii (*Mühlgasse*) racordată deja la acea vreme asupra arterei principale (*Baiergasse*). Cum se poate descifra din semnele convenționale ale desenului,²⁹ legătura celor două căi a fost soluționată sub forma unei trecători boltite (*Mühlgassloch*). Ea s-a deschis în masa construită a frontului stradal, semnalând prezența deja în prima treime anilor 1700 a acelui pasaj carosabil, care integrându-se în parterul unei case de locuit a asigurat comunicarea celor două trasee

²⁷ Schuller 1934, 74, planșa *Die Stadt um die Mitte des 17.*; Tröster 1666, 405.

²⁸ *Plan der Stadt Schaesburg*. Harta de face parte din *Prospect und Grundriss deren Staette mid Granitz Paessen in Sibenbürgen*. Zu der Geographisch- und Topographischen Beschreibung Gehörig. Anno MDCCXXXVI. Zusammen Getragen von Johann Conr. von Weiss. Kayserl. Ingenieur Obrist Lieutenant und Fortifications Director in Siebenbürgen. Publicat de Borbély 1943, 202, 218, fig. 10.

²⁹ Scoaterea în evidență a zonelor boltite (indiferent de caracterul calotei) prin bararea de-a lungul celor două diagonale a suprafeței acoperite este o convenție răspândită în standardele de reprezentare planimetrică a secolului XVIII. Un asemenea detaliu poate fi observat și pe ambele hărți ale orașului Sighișoara, marcând punctul de întâlnire străzilor aduse în discuție.

Fig. 4. Mühlgassloch la începutul secolului XX.

de circulație până în primele decenii ale secolului al XX-lea.³⁰

Existența gangului are o semnificație deosebită în contextul dezvoltării volumetrice a zonei noastre investigate. Rezolvarea în această formă înglobată a trecerii dă dovada unei conformări deja închise la momentul respectiv a frontului stradal, fapt confirmat clar prin reprezentările peisagistice realizate în primele decenii ale secolului al XVIII-lea asupra regiunii superioare a străzii Baier.

Discutata planșă este succedată cu nici două decenii mai târziu de către o altă lucrare similară, concretizată în ridicarea topografică a căpitanului austriac Hauptmann Theumern,³¹ care poartă data 1750. Repetarea documentării planimetrice la un interval atât de scurt își găsește explicația în dezvoltarea accelerată a localității. Schimbările

Fig. 5. Harta Sighișoarei realizată în anul 1735 de inginerul topograf Lindemann.

³⁰ La data amintită survine desființarea trecerii boltite, odată cu realizarea noii racordări lărgite a străzii Morii. Aspra faptului vom reveni ulterior în cadrul evenimentelor aparținătoare acestei etape mai târzii.

³¹ *Plan von der in Siebenbürgen ligenden Schäsischen stadt Schäsburg. Theumern 1750.* Planul Orașului Sighișoara din 1750, din seria ridicărilor topografice ale căpitanului austriac Hauptmann Theumern, Kriegsarchiv, Viena. Prelucrare foto după microfilm aflată în colecția Fundației Entz Géza din Cluj-Napoca.

însă s-au concentrat asupra zonelor sud-estice, limitrofe ale orașului, devenite mai extinse în suprafață, cvartalul desfășurat la nord-vest de *Baiergasse* fiind surprins de noua hartă într-o situație planimetrică identică cu cea pe care avut cu două decenii în urmă. Aglomerația de

Fig. 6. Harta orașului Sighișoara din anul 1750. Lucrare topografică a căpitanului austriac Hauptmann Theumern.

clădiri prezintă aceeași articulație marcată de albia cotită a Șaeșului, dar și de axele organizate în formă Y ale unui sistem secundar de circulație pornit dinspre pasajul cu gang înspre artera mai generoasă a străzii Morii. Bifurcația în două brațe a acestui sistem stradal delimitează acea insulă

urbană triunghiulară, a cărei demolare a făcut posibilă realizarea ulterioară a Pieței Octavian Goga. Tronsonul stradal – devenit brațul nordic al discutatei micro-rețele – se racordează arterei mai largi a străzii Morii propriu-zise printr-o retragere destul de pronunțată a frontului estic, formând o mică piațetă în extremitatea nordică a cvartalului.

Harta căpitanului Theumern a urmărit aceleași principii și standarde de reprezentare cartografică, de care s-a ghidat și autorul planșei anterioare a orașului din anul 1735, focusând aproape întreaga documentare asupra rețelei stradale, în detrimentul detalierii organizării parcelare. Dacă în domeniul informației desenate ambele surse se situează la nivelul unei cote similare de exigență, cea de a doua ridicare prezintă un pas înainte prin tratarea mai minuțioasă a conținuturilor textuale. Topograful militar austriac a acordat o atenție aparte denumirilor de străzi, înglobate în legenda ridicării sale din 1750, alături de denumirile principalelor obiective construite ale Orașului de jos. Grație acestor precizări putem afla, printre altele, poziția topografică exactă a străzii Baier (*Bayer Gassen*), desfășurată pe linia actualului Bulevard 1 Decembrie, precum și limitele străzii Morii, aceasta din urmă perpetuându-și nu doar denumirea, dar și o mare parte a traiectoriei sale de secol XVIII până în zilele noastre.

Importanța celei din urmă surse se reliefează și prin informațiile pe care le conservă din sfera elementelor de apărare a zonei de suburbie. Mult citata hartă a lui Lindemann se limitează la documentarea exclusiv desenată a celor trei turnuri de poartă aferente regiunii de sub cetate, carențele sale de acest gen fiind bine suplimentate de metoda mai riguroasă de redare a căpitanului Theumern, care nu evită să consemneze nici denumirile folosite la vremea dată asupra a două dintre porțile Orașului de Jos: la capătul de nord-vest a străzii Morii citim *Mühl Thor*, ca racordul dintre strada Baier și piață să fie marcat prin inscripția *Bayer Thor*. Cea din urmă precizare se referă la o entitate planimetrică marcată de un contur patrulater, ea fiind poziționată la extremitatea sud-estică a străzii Baier, tocmai peste cursul pârâului Șaeș. Imaginea sa oferită de către harta din 1750 este ușor confuză, împleturită, care ne va reîntoarce în încercarea noastră de recunoaștere a elementului la harta mai timpurie a lui Lindemann. Având o claritate sporită a desenului, cea din urmă sursă ne acordă posibilitatea desprinderii unor detalii aparent neînsemnate ale obiectivului, printre care întreruperea pe două laturi a conturului său planimetric. Soluția interpretabilă ca evidentă reprezentare a

unei elevații de zid intersectate de golurile unui ax de trecere ne duce la concluzia rezolvării accesului sub forma turnului de poartă. Construcția s-a integrat în ansamblul altor două obiecte de traversare de acest fel ale Orașului de Jos, marcate similar pe extremitatea nord-estică a străzii Morii, dar și pe strada Spitalului. În cazul turnului *Porții Baier* este de remarcat poziționarea mai aparte a construcției de apărare, relevând utilizarea obiectului arhitectural cu funcțiuni multiple. Cum ne sugerează o reconstrucție realizată asupra zonei în anul 1983,³² credibilă bineînțeles în limitele unei remodelări teoretice, structura turnului trebuia să fi asigurat alături de controlarea punctului de trecere și simpla posibilitate de traversare a albiei pârâului. Datarea construcției mai așteaptă eventualele clarificări obținute în urma consultării extinse a surselor scrise. Cele cunoscute până acum cu privire la această zonă se limitează la un eveniment din 1653, dată pentru care ne este consemnată construirea unei *porți* de pe strada Baier.³³ Merită să ne oprim totuși și asupra unei alte referiri din anul din anul 1748, care relevă reconstruirea *turnului* și a *porții* de pe strada Baier (avariate probabil în urma cutremurului din 1738).³⁴ Denumirea separată, respectiv diferită a celor două elemente ridică evidente semne de întrebare cu privire la relația în fapt a acestora. Nu putem exclude existența lângă turn a unei porți separate, întăritură care ar putea fi chiar și logică din rațiunea controlării accesului dinspre actuala stradă gen. Grigorescu. În orice caz cele două hărți realizate la mijlocul secolului al XVIII-lea prezintă, la nivelul detaliului în cauză, doar semnele planimetrice ale unui simplu turn de poartă.

În imediata vecinătate nordică a discutatului acces controlat Theuern notează denumirea unui alt edificiu, situat în capătul sud-vestic a alinamentului de case aferente străzii Baier. Cum denotă din precizarea sursei (*Wacht Haus*), este vorba de o clădire dreptunghiulară folosită ca obiectiv de pază.

Resursele datelor planimetrice referitoare la condițiile de secol XVIII ale discutatului detaliu urban se epuizează cu cele două hărți prezentate mai înainte. Întrucât secțiunile elaborate la scară mare ale așa numitei campanii cartografice Iosefine (*Prima ridicare topografică austriacă*) realizate între anii 1763–1787,³⁵ deservesc

cerințele unui alt scop, decât cel al documentării în detaliu a zonelor locuite, utilizarea lor în investigarea dezvoltării așezărilor este în general deosebit de limitată.

Următorul moment semnificativ în evoluția surselor planimetrice ale orașului Sighișoara se plasează la mijlocul secolului următor, când asistăm și la o schimbare radicală de situație în acest domeniu de documentare, ajungând la apariția primei ridicări topografice a localității redactate la scară mare, adică la 1:2.500. Această scară de lucru a permis pentru prima dată surprinderea detaliată a structurii parcelare, dar și o înregistrare fidelă a modului de ocupare a proprietăților, oferind un grad superior de detaliere asupra conformării planimetrice a masei urbane.

Trebuie invocat drept protagonist al lăudabilului eveniment, autorul hărții orașului din anul 1865, inginerul Wilhelm Mild, căruia i se datorează o mare parte a datelor de secol XIX ale prezentei analize.³⁶ Planșa redactată color face diferență între principalele tipuri de clădiri, prezentând construcțiile anexe cu o nuanță de galben. Analizând situația surprinsă în zona nord-vestică a străzii Baier, putem conchide asupra perpetuării aici a principalelor cvartale deja bine definite în timpul realizării celor două planuri austrice anterioare, de secol XVIII. Elementul principal ca structură stradală a rămas acea formațiune de căi, a cărei tronsoane de circulație pornite dinspre accesul prin gang, asigură comunicarea dintre strada Baier și strada Morii. Poziția, precum și lățimea traseelor s-a menținut la fel în stadiul avut încă din cursul anilor 1700, aceste componente rămânând aranjate în aceeași formă de Y, cu care le-am văzut pe hărțile lui Lindemann, respectiv Theuern. Cele trei brațe ale lor, intersectate de traseul șerpuitor al Șaeșului, și el neschimbat, delimitează regiunea urbană discutată în opt cvartale de dimensiuni deosebit de variate. Observăm varietatea țesutului parcellar, devenit eterogen prin diversitatea lungimii loturilor, dictată de linia cotită a pârâului. Dacă sectoarele vestice ale subunității discutate, aflate în proximitatea albiei Târnavei se remarcă prin dimensiunea lor mai mare, constatăm aici o creștere treptată a fragmentării masei urbane în funcție de apropierea acesteia față de piață, de centrul structural al Orașului de Jos.

Materialul construit delimitat de strada Baier și strada Morii este compus cu precădere din clădiri organizate în forme planimetrice de L,

³² Leonhardt – Eberle – Frank 2009, 158.

³³ Machat 2002, 86.

³⁴ Machat 2002, 87.

³⁵ Arcanum 2004.

³⁶ Mild 1865.

Fig. 7. Harta inginerului Wilhelm Mild din anul 1865, detaliu.

ale căror aripi scurte, orientate spre stradă, se întrunesc într-un front continuu. Cum ne arată harta în cauză, anexele au fost amenajate în funcție de adâncimea amplasamentului, fie în spatele lotului, fie în continuarea aripii lungi a casei de locuit. Clădirile cvartalelor mai mici, departate în proprietăți modeste sunt chiar lipsite de construcții anexe.

În contextul schimbărilor majore, produse față de situația din 1750, trebuie remarcată în primul și în primul rând dezafectarea elementelor de fortificare ale Orașului de Jos. Intersecția de căi aflată în preajma racordului străzii Baier cu Piața

este documentată de inginerul Mild deja eliberată de turnul de poartă, care a dominat punctul de înnodare cu un secol înainte.³⁷

Următoarea înregistrare a structurii urbane datează din anul 1880. Planșa reprezintă de fapt o prelucrare a hărții lui Mild, acest aspect fiind de altfel și asumat prin titlul lucrării cartografice: „Planul orașului Sighișoara pe baza ridicării inginerului Mild Vilmos”.³⁸ La baza ei a stat,

³⁷ O soartă similară au avut de altfel toate elementele de acest gen ale suburbiei.

³⁸ *Segesvár városának tervrajza Mild Vilmos városmérnök felvétele nyomán. 1880; Machat 2002, 27.*

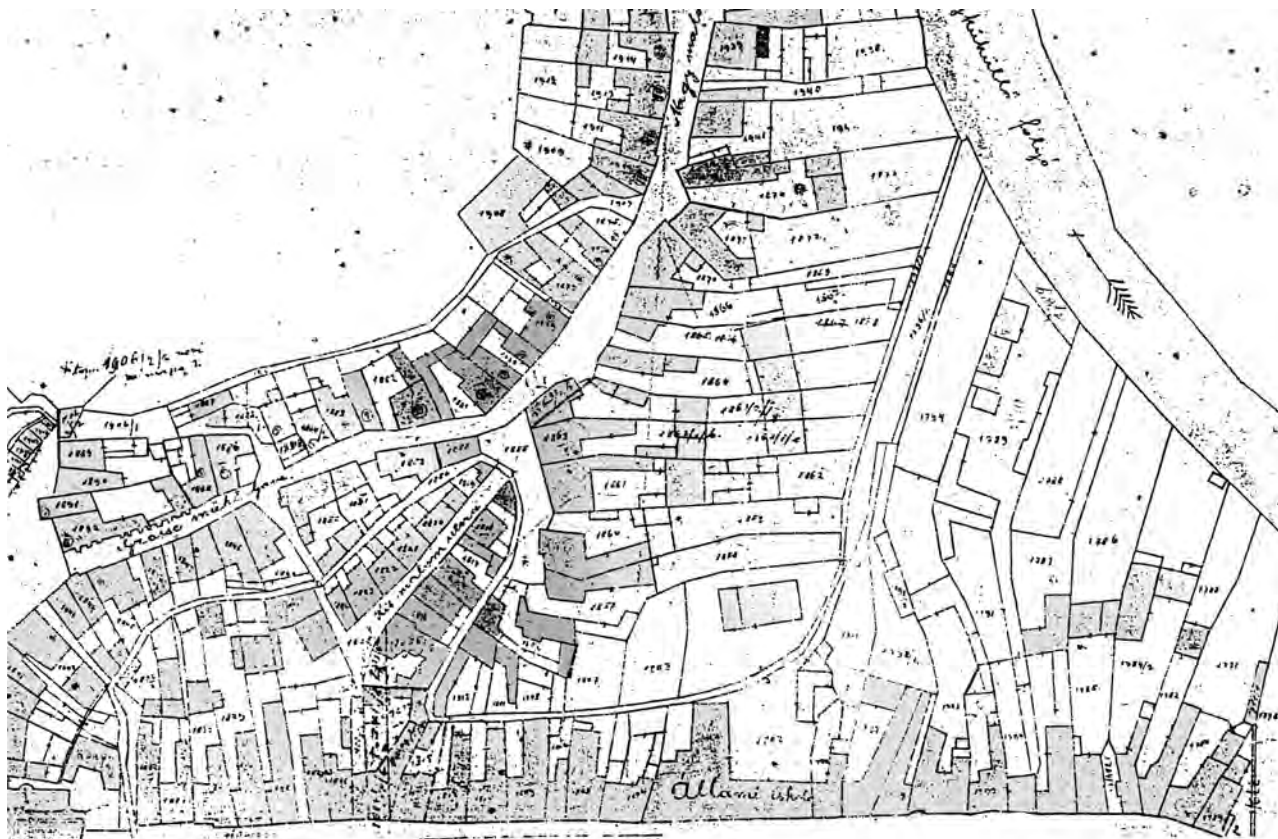

Fig. 8. Cvaratul cercetat delimitat de străzile Baier și Morii. Stare planimetrică înregistrată după anul 1901.

Fig. 9. Cota de ocupare a cvartalului studiat la începutul secolului XX. Fotografie realizată înainte de anul 1910.

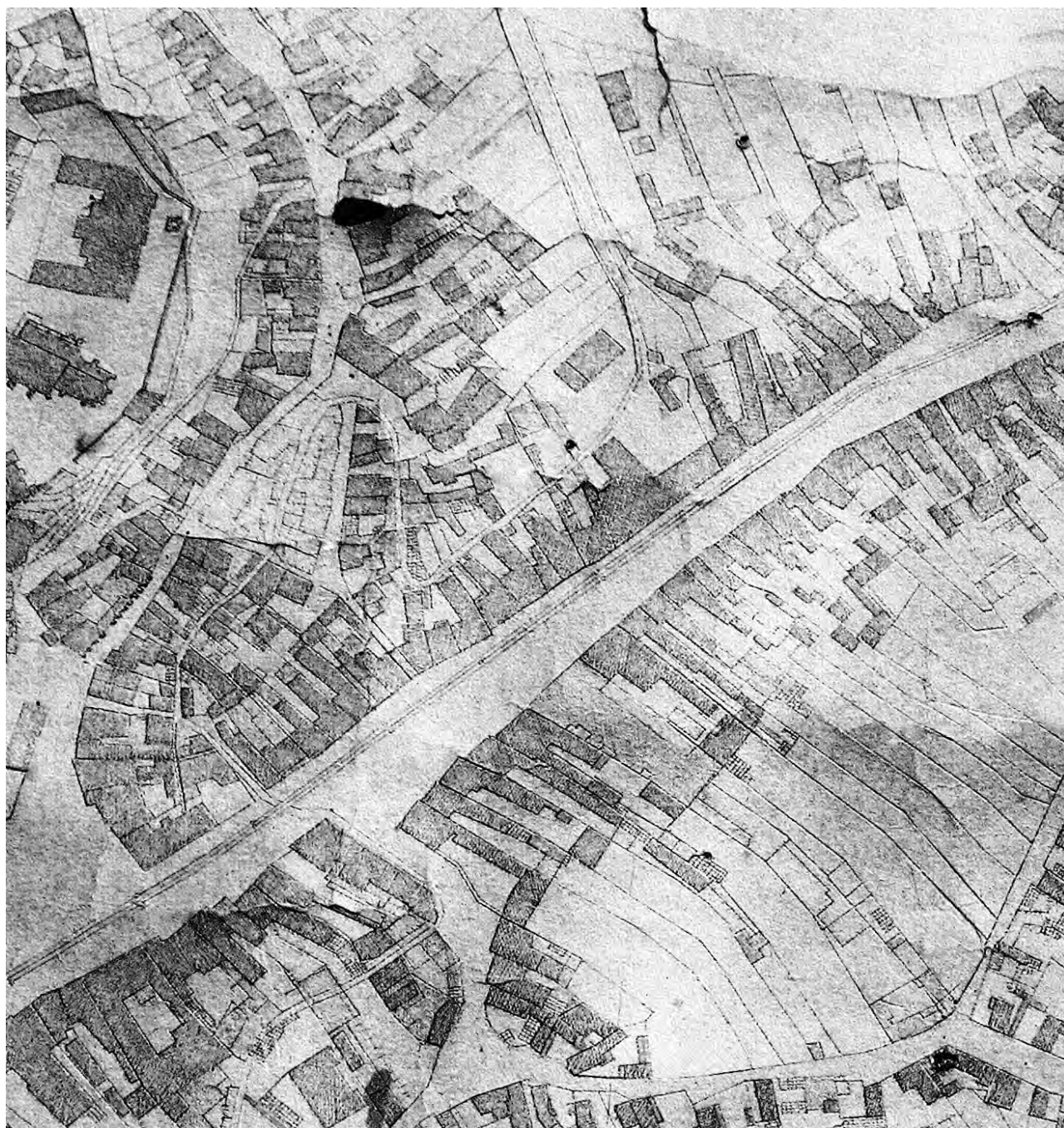

Fig. 10. Structura topografică a zonei cercetate înregistrată după anul 1912.

evident, și o actualizare a stării topografice, fapt ce se reliefează prin mai multe detalii înregistrate sub o formă diferită față de harta inginerului din 1865. Modificările se localizează însă în alte zone decât regiunea noastră de interes, care se pare că a fost evitată de schimbările planimetrice în intervalul celor 15 ani dintre editarea celor două relevee.

Această stabilitate manifestată la nivelul situației orizontale a zonei persistă în linii mari și în următoarele decenii ale sfârșitului de secol XIX. Starea planimetrică a detaliului, documen-

tată de o hartă realizată în anul 1901³⁹ este lipsită de asemenea de vreo modificare sistematică, dinamica structurării urbane fiind palpabilă doar la nivelul intervențiilor locale întreprinse fie la anexele gospodăriilor, fie sub forma de extinderi sau demolări relativ izolate de clădiri. Intervenția majoră în acest ultim domeniu se identifică prin desfacerile efectuate asupra a cinci case⁴⁰ situate în porțiunea mediană a frontului nord-vestic al

³⁹ Original cercetat în anul 2002 în Arhiva Serviciului de Urbanism al Primăriei Municipiului Sighișoara.

⁴⁰ Imobilele cu numerele top. 787, 789, 791, 793, 795. Harta orașului Sighișoara din 1865. Mild, Wilhelm.

Fig. 11. Demolarea casei cu gangul carosabil (1928)

Fig. 12. Harta orașului Sighișoara întocmită după anul 1928.

Fig. 13. Zona de racord a străzii Morii cu strada Baier surprinsă în anii 1930.

străzii Baier. Eliminarea de substanță arhitecturală a fost legată de realizarea aici în cursul anului 1897 a clădirii Școlii Maghiare de Băieți.

Faza următoare a acestei parcurgeri planimetrice se creionează pe baza realităților surprinse de o hartă redactată între anii 1912-1918 (Fig. 10). Un detaliu interesant al celui din urmă document cartografic ne orientează atenția asupra situației cvartalului triunghiular rezultat din bifurcația în două trasee a arterei de legătură (*Kleine Mühlgasse*) dintre strada Baier și strada Morii. Clădirile sectorului sunt prezentate cu linie barată și fără hașură, fapt ce indică existența aici în momentul respectiv a unor construcții de rol secundar, vizate foarte probabil deja la acea vreme spre demolare.

Prima eliminare majoră de fond construit, efectuat asupra subunității urbane analizate se leagă de realizarea Pieței Mici identificate prin numele poetului Octavian Goga (denumită mai apoi Piața 23 August). Cu toate că executarea spațiului, dusă la bun sfârșit tocmai prin desființarea amintitei insule triunghiulare de construcții, a avut loc abia în anul 1928, premisele operațiunii trebuiesc căutate în mediul unor decizii și direcții urbanistice mai vechi, și de o durată mai lungă.

Noua situație a pieței discutate este înregistrată de o altă sursă topografică editată în perioada interbelică, în preajma anului 1928, care arată și unele intervenții colaterale ale remanierii de mai sus.

Cum rezultă din document, autoritățile timpului consideră necesară crearea unui larg culoar de comunicare între spațiul central al scuarului creat și strada Baier, fapt ce se va înfăptui prin demolarea casei cu gang carosabil, precum și a imobilului aflat în vecinătatea dreaptă a acestuia, întrerupând astfel continuitatea frontului nordic al arterei amintite. Transformat în canalul morii,

Șaeșul rămâne încă un element marcant al zonei, traversând platoul Pieței cu albia lui sistematizată.

Cum ne dovedesc sursele fotografice de arhivă, pe jumătatea dreaptă a deschiderii de front, în locul celei de a doua clădiri demolate este amenajat un spațiu verde, izolat la început prin conturarea lui cu un gard de zidărie.

Cele din urmă fapte marchează doar începutul procesului de erodare a regiunii urbanistice în cauză, care își va lua un prim asalt în anul 1963, odată cu extinderea eliminării substanței de construcții vechi ale zonei prin demolările întreprinse pe latura de sud a Pieței 23 August.⁴¹ Cea din urmă acțiune a reprezentat de

Fig. 14. Demolări de case executate la flancul sud-vestic al Pieței 23 August în anul 1963. Fotografie de Tamás Németh. Fortepan 30129.

Fig. 15. Piața 23 August în anul 1963. Fotografie de Tamás Németh. Fortepan 30128.

⁴¹ Piața mică Sighișoara. Demolări din anul 1963. Fotografii de Németh Tamás. Fortepan 30128–30129. <http://www.fortepan.hu/?tags=&view=query&lang=hu&q=+30128&cx=13&y=8;> <http://www.fortepan.hu/?tags=&x=0&y=0&view=query&lang=hu&q=30129;> (Ultima accesare: 05.04.2015). Sunt dărâmate două case aflate pe colțul străzii Octavian Goga (*Grosse Mühlgasse*), înregistrate pe harta lui Mild cu numerele top. 849 și 850.

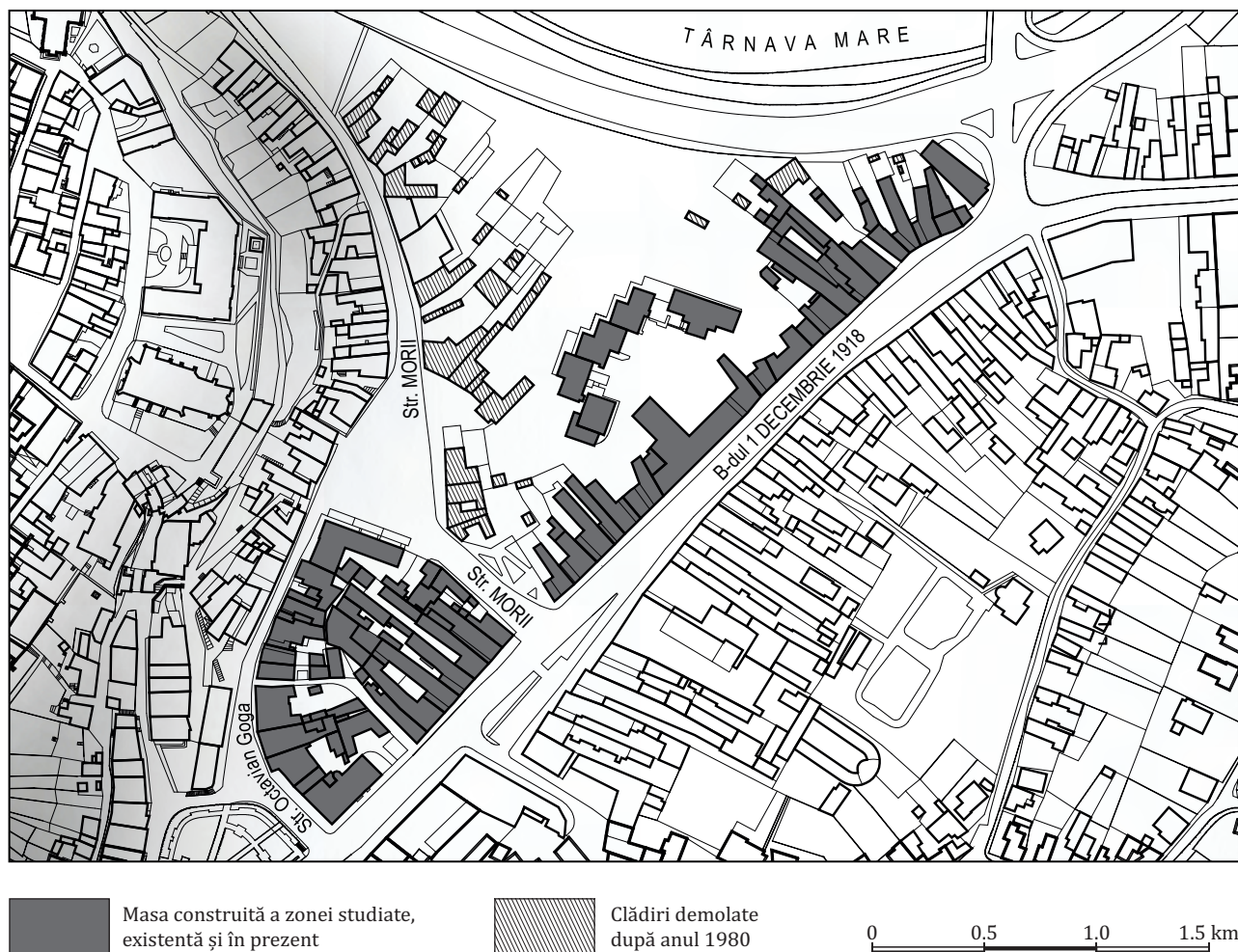

Fig. 16. Starea din anul 1980 a detaliului urban cercetat.

Fig. 17–18. Lărgirea zonei de racord a străzii Morii. Fotografii realizate în decembrie 1989.

fapt pregătirea amplasamentului pentru clădirea Oficiului Poștal nr. 1.

În anul următor are loc finalizarea unui proiect pentru îndesirea masei construite a sectorului situat între strada Morii, Târnava Mare și Bulevardul 1 Decembrie, care însă e lipsită de consecințe concrete, manifestate fizic asupra ariei

urbane tratate în cadrul studiului prezent.⁴²

Cel de al doilea val al dezafectărilor de clădiri, totodată și cel decisiv în privința fondului construit al zonei, are loc în anul 1982 în urma elaborării unui nou proiect pentru reglementarea cvartalului discutat. Punerea în operă a acestei documentații urbanistice a rezultat eliminarea

⁴² Bondor – Niedermaier – Gutt 2000, 4(IV).

Fig. 19. Situația actuală a cvartalului analizat. Prezentare planimetrică cu marcarea masei construite demolate.

Fig. 20. Vedere de ansamblu a cvartalului cercetat. Fotografie realizată în anul 2008.

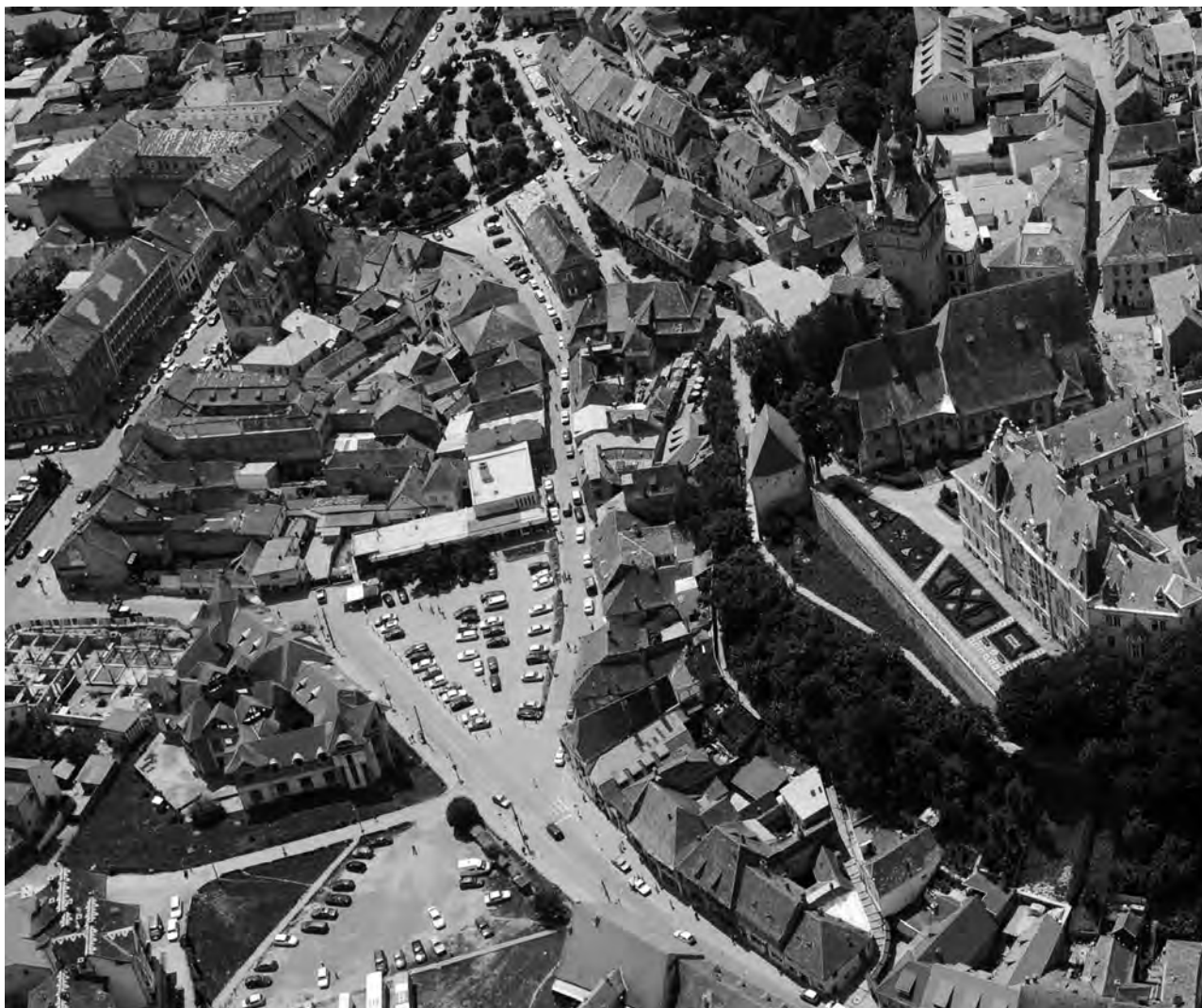

Fig. 21. Piața Octavian Goga și aria urbană aferentă surprinsă în anul 2010. Fotografie de Zoltán Czajlik.

într-o mare parte a frontului estic aparținător străzii Morii, dar și a construcțiilor din interiorul cvartalului, fiind păstrate doar clădirile aferente aliniamului nord-vestic a străzii 1 Decembrie. Strategia de repopulare a amplasamentului, subordonată doctrinei urbanistice socialiste, s-a bazat, evident, pe ideea realizării de construcții voluminoase, debitate la regimuri de înălțime absolut neconcordanțe cu modelarea, respectiv desfășurarea verticală a ambientului existent. Consecințele pot fi urmărite prin cele cinci blocuri de locuință, edificate în spatele actualului liceu Eliade. La ele se mai adaugă, ca o plusare a actelor de exces volumetric ale vremii, masa prismatică articulată a fostului magazin universal Sigma, izolat în colțul nordic al cvartalului.

Anul 1989 se înscrie pe lista evenimentelor printr-o ultimă intervenție de demolare, antrenată în parte asupra frontului Bulevardului 1 Decembrie, întrerupt deja în cursul amenajării Pieței Octavian Goga. Deschiderea de aliniament

este supusă unei lărgiri prin desfacerea a încă unei case aflate în dreapta hiatului, ocazie cu care sunt dezafectate și ultimele trei case cu parter păstrate pe flancul estic al scuarului numit la vremea respectivă 23 August.

Reocuparea latentă a zonei va continua și în deceniile sistemului postcomunist, perpetuând într-un mod cel puțin interesant platforma acelorași valori și direcții edilitare, de care au dat dovadă factorii de decizie ai anilor '80.

După eșecul Proiectului Urbanistic Zonal elaborat în anul 1996 de fosta arhitectă a Casei Poporului, Anca Petrescu,⁴³ transpunerea unor ansambluri arhitecturale grandioase în imediata vecinătate a cetății Sighișoara a încetat să mai fie un pericol. Deși au lăsat ca urmă și amintire indelebilă construcția neterminată a C.E.C.-ului, acțiunile acestei inițiative au fost finite, sperăm, pentru totdeauna. Dar rolul dispărutei amenințări

⁴³ Petrescu 1996, pl. 6.

pare să fie preluat de apariția locală, și la fel de primejdioasă, a unor clădiri recente, căror conformare estetică și de volum arată neșansa din ce în ce mai fermă a reîntoarcerii ariei urbane analizate pe făgașul unor strategii edilitare supuse normalității, bunului simț, dar și sensibilității față de o moștenire arhitecturală remarcabilă.

Din perspectiva vedutelor de epocă. Sub efervescența urbană a epocii moderne – câteva probleme de evoluție volumetrică

Apariția primelor ridicări planimetrice ale celor mai importante așezări, respectiv obiective militare transilvănene este însoțită nu întâmplător de răspândirea și în acest mediu geografic a unui alt tip de document implicat în înregistrarea stării de fapt a diferitelor zone. Informația redată în cadrul relevării în plan a localităților se completează prin extinderea documentării la nivelul imaginii de perspectivă concretizată sub forma vedutelor. Majoritatea amintitelor surse a fost realizată în scop militar, dar cu toate aceste utilizări strategice gradul lor de autenticitate este unul foarte variat, deosebindu-se în funcție de calitățile documentariste și de reprezentare ale diverșilor autori. La toate aceste aspecte subiective se mai adaugă și schimbarea percepției și a redării imagistice pe liniile diferitelor curente și epoci ale artei vizuale. Dacă ilustratele de la sfârșitul secolului XVII sunt încă dominate de folosirea elementelor standardizate, și chiar pe alocuri imaginare, veacul următor aduce o nouă etapă de dezvoltare a genului, producând nașterea unor surse fundamentale ale cercetărilor de evoluție urbană.

Prima vedută cunoscută a Sighișoarei apare în anul 1666. Ea face parte din setul de gravuri ale lui Johann Jacob Schollenberger⁴⁴ înfățișând orașele săsești din Transilvania, publicate în cunoscuta lucrare a cronicarului de la Sibiu, Tröster.⁴⁵ Redarea axată pe elemente convenționale este una

Fig. 22. Vedută a orașului Sighișoara realizată în anul 1666 de gravorul din Nürnberg, Hans Jacob Schollenberger. (După Szalai – Szántai 2006)

pe alocuri schematică, nelipsită deloc de inserții fanteziste. Relevanța ei în cadrul încercării de reconstruire a unei realități arhitecturale pare a fi astfel net redusă. Peste toate aceste carențe, care elimină șansele extragerii unor informații de detaliu, desenul rămâne totuși folositor ca sursă a unor cunoștințe privind configurația generală a așezării. Fără a evita vizorul unui tratament critic, putem distinge câteva aspecte utile cum ar fi popularea aglomerată a Orașului de Jos. Situația e valabilă inclusiv asupra cvartalelor aferente străzii Baier, unde gruparea caselor este articulată de albia Șașului, dar și de două căi paralele de circulație, terminate într-un ansamblu al turnurilor de poartă. Poziția și forma prezentată a celor din urmă elemente de apărare aparține fără echivoc în domeniul ficțiunii, însă simpla lor existență ca obiecte urbane ale cartierului de sub cetate, ca și numărul lor,⁴⁶ trebuie considerată totuși un fapt real, confirmat ulterior prin amintirile ridicări topografice ale secolului al XVIII-lea. La fel de reală este dominarea structurii suburbiei de către două axe stradale paralele, care în partea nord-estică a acestei regiuni urbane se materializează prin *Baiergasse* și *Heingäßken* (actuala stradă Nicolae Iorga).

Aproximativ același nivel de veridicitate ne dovedește și gravura inginerului militar italian, Giovanni Morando Visconti. Personaj marcant al evoluției arhitecturii militare transilvănene de la sfârșitul secolului al XVII-lea, Visconti își are între

⁴⁴ Anumite lucrări dedicate orașelor săsești utilizează deseori în forme greșite numele gravurii (H. F. Schollenberger în Machat 2002, 33). Eroarea poate fi explicată în parte prin modul inconsecvent în care autorul își semnează clișeele. Pe seria vedutelor publicate în lucrarea cronicarului de la Sibiu, Johannes Tröster citim numele de H. J. Schollenberger (Tröster 1666, 364 [365]; 394 [395]; Zamfir 2010, 13, 46). Cu toate că semnătura diferă în prima ei literă, aceasta aparține categoric aceluiași gravor din Nürnberg, Johann Jacob, care își mai semnează și alte lucrări cu numele de Hans Jacob Schollenberger, folosindu-se probabil și de prenumele tatălui. (Grieb 2007, 1374; Szalai – Szántai 2006, 141)

⁴⁵ Tröster 1666, 404 [405]; Szalai – Szántai 2006, pl. nr. 229.

⁴⁶ Cum am mai precizat, cele două hărți realizate în prima treime, respectiv la mijlocul secolului al XVIII-lea atestă existența a trei porți apărate cu turnuri: Tunul/Poarta Morii (*Mühl Thor*), Turnul/Poarta Baier (*Bayer Thor*) și o a treia construcție similară din vecinătatea spitalului Sf. Anton. Neprecizată în nici una din legende documentelor cartografice, numele celei din urmă este vehiculat în literatura de specialitate sub forma de Poarta Spitalului, *Spitalstor*. (Leonhardt – Eberle – Frank 2009, 158)

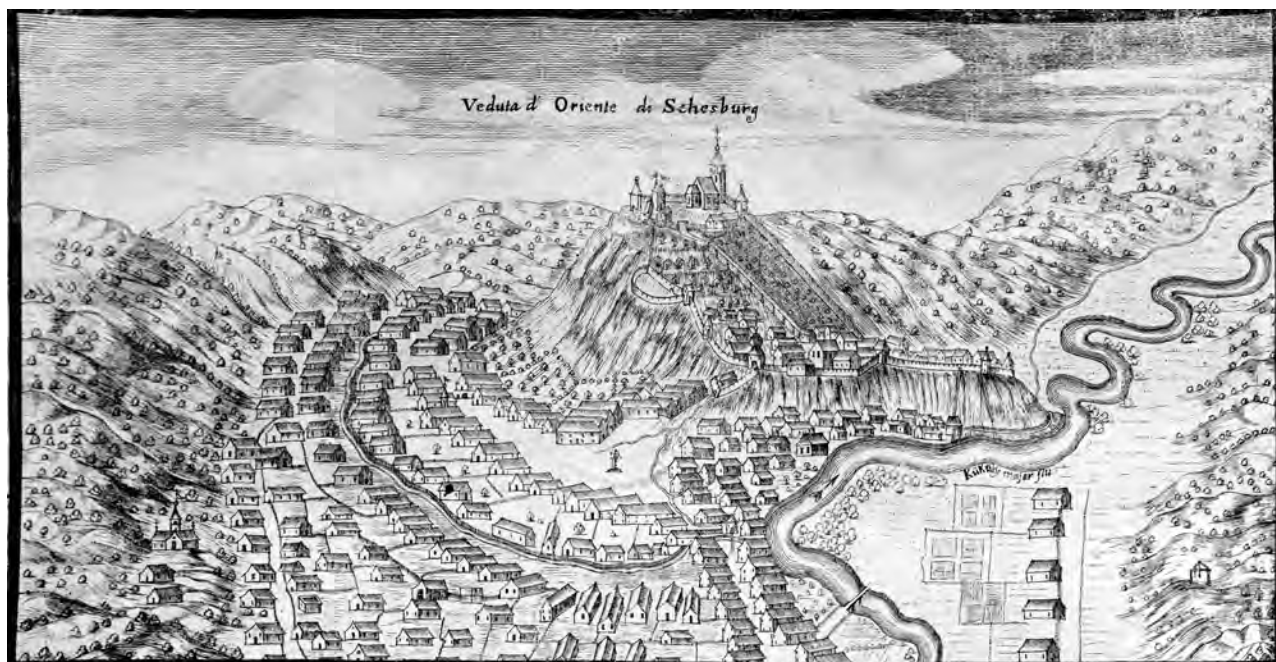

Fig. 23. Giovanni Morando Visconti: Vedere estică a orașului Sighișoara. 1699.

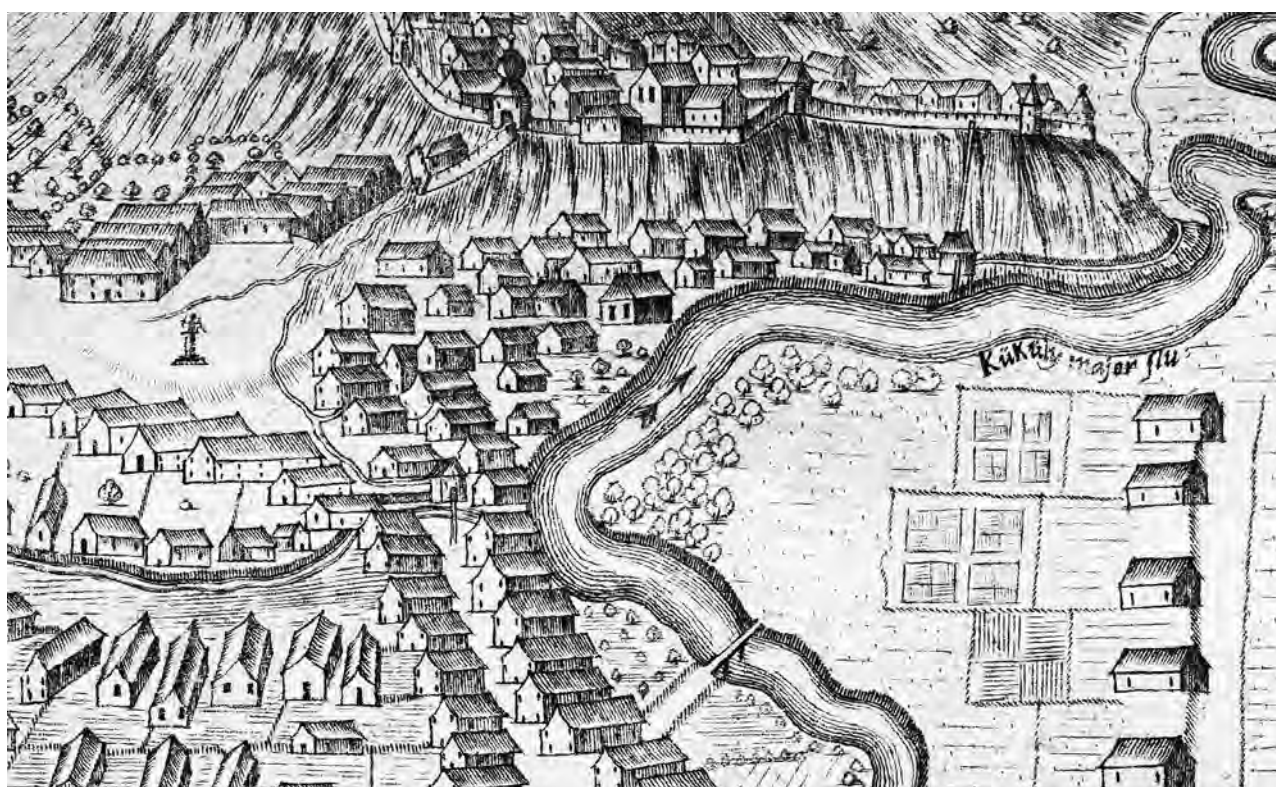

Fig. 24. Giovanni Morando Visconti: Vedere estică a orașului Sighișoara. Detaliu cu regiunea străzii Baier.

meritele sale principale realizarea cunoscutei hărți a Principatului, *Mappa della Transilvania*⁴⁷ editată

la Sibiu în anul 1699. Reputata operă cartografică este însoțită de 5 vedute, dintre care prima a fost consacrată orașului Sighișoara, surprinsă dintr-o vedere estică.

Deși imaginea vedutei pare a fi predominată de elemente convenționale, în mulțimea motivelor repetitive capătă accent și o evidentă dorință de ierarhizare a clădirilor. Acest mod diferențiat

⁴⁷ Visconti, Giovanni Morando, *Mappa della, Transilvania, e Provincie contigue nella qualesivedano li Consini dell' Ongaria eli Campam fatti dall; Arpate Cesaree in quelle ultime guere*. [Scala 1:550 000]. Stephane Welzer. Hermannstadt 1699. Biblioteca Teleki-Bolyai Târgu Mureș, T-15988, T-15989; Szalai – Szántai 2006, pl. nr. 339.

Fig. 25. Johann Ignaz Haas: Sighișoara. 1735.

Fig. 26. Johann Ignaz Haas: Veduta orașului Sighișoara din anul 1735. Zona străzii Baier.

de redare este valabil și asupra zonei construite desfășurate pe axul străzii Baier, unde se disting case cu goluri organizate consecvent pe două nivele, spre deosebire de celelalte sectoare mai marginale, ale căror construcții poartă un singur rând de ferestre. Tindem să credem că deosebirea volumetrică, respectiv structurală în cauză nu este doar accidentală, reflectând și o oarecare realitate a amintitei artere, care trebuia să aibă la momentul documentării sale de către inginerul italian deja o masă construită evoluată și din punct de vedere gabaritic. E adevărat, ne lipsesc în acest sens importante confirmări solide obținute prin metodele de cercetare arheologică, sau mai ales de parament. În sprijinul ipotezei de mai sus ar veni totuși câteva detalii extrase din materialul fotografic de arhivă realizat asupra caselor ulterior

demolate din zona de racord a străzii Morii. Ele ne conving asupra dezvoltării aici a unui fond construit bazat pe nuclee de locuință cu două nivele, dintre care una mai păstra la începutul anilor 1900 câteva fragmente decorative aparținătoare gustului plastic al secolului al XVII-lea.

Cea mai importantă din ordinea discutațiilor documente vizuale este indubitabil vederea realizată asupra orașului în anul 1735 de către Johann Ignaz Haas.⁴⁸ Exigentă lucrare în tuș reprezintă de fapt prima imagine a Sighișoarei, care depășind nivelul redării convenționale, se ridică deja la scara vizualizărilor mai puțin stilizate, și de pretenție realistă. La aceste avantaje se adaugă și unghiul de prezentare estică a orașului, unul deosebit de avantajos din punctul nostru de vedere, rezultând detalierea în prim-plan tocmai a zonei aferente străzii Baier.

Imaginea de secol XVIII a amintitei regiuni se remarcă prin dezvoltarea avansată a mediului arhitectural caracterizat prin cota de ocupare foarte ridicată a terenului. Observăm unificarea în front continuu a desfășurătorului de case, care dotate în majoritatea lor cu accese prin gang se extind fiecare pe toată lățimea parcelei aferente. Această conformare de masă a rezultat prin realizarea unor aripi stradale marcante, încoronate cu acoperișuri în două ape, articulate doar pe liniile de demarcație a imobilelor.

⁴⁸ Vederea face parte din *Prospect und Grundriss deren Staette mid Granitz Paessen in Sibenbürgen*. Zu der Geographisch- und Topographischen Beschreibung Gehörig. Anno MDCCXXXVI. Zusammen Getragen von Johann Conr. von Weiss. Kayserl. Ingenieur Obrist Lieutenant und Fortifications Director in Sibenbürgen. Publicat de Borbély 1943, 217, fig. 9.

Fig. 27. Casa cu gangul carosabil. Fotografie de arhivă de la începutul secolului XX.

Întrebarea de bază a celui din urmă context ideatic este cea legată de premisele și etapele procesului de cristalizare a descriei stări volumetrice. Literatura anterioară de specialitate nu a evitat să vină și în această problemă cu o anumită interpretare. Una dintre numeroasele lucrări dedicate istoriei sîghîșorene a văzut lumina tiparului la sfârșitul anilor 1950. Semnatarul ei, Eric Dubowy – asumându-și sarcina realizării unei monografii a orașului – se oprește și asupra chestiunii în cauză privind conturarea formațiunilor de clădiri organizate în fronturi neîntrerupte. Fenomenul este prezentat de autor ca rezultat al unei metamorfoze a masei construite produse asupra unor nuclee independente de case existente, configurate inițial simplu, doar cu parter. În viziunea autorului-arhitect cele din urmă baze volumetrice suportau ulterior o

suplimentare operată sub forma supraetajării. Noul nivel adăugat fiind extins și deasupra zonei de acces, a necesitat înglobarea trecerii în curte în structurile unui gang.⁴⁹

O astfel de formă de dezvoltare a masei construite nu poate fi pe deplin exclusă din contextul dezvoltării arhitecturale a localității, însă analiza câtorva case integrate în aliniamentul nord-vestic al străzii Baier arată un scenariu de desfășurare al amintitelor remanieri gabaritice diferit în anumite detalii fundamentale.

Cele trei case demolate din actualul spațiu de racord al străzii Morii capătă valoare printre altele și prin factura „arhaică” a fațadelor scutite de vastele intervenții istorice ale secolului XIX. Compoziția lor de front permite în atare condiții

⁴⁹ Dubowy 1957, 153.

studierea unei stări mai timpurii, atrăgându-ne atenția asupra unor fragmente absolut interesante privind etapizarea edificiilor în cauză. Amintim aici în primul rând formarea încăperilor inferioare într-o relație foarte strânsă cu exteriorul, acest lucru fiind subliniat de realizarea călcărilor interioare la o cotă deosebit de apropiată față de desfășurarea exterioară a terenului. Cea din urmă dispunere orizontală asociată cu posibilitatea accesării stradale directe a interioarelor în cauză ne orientează sigur spre concluzia excluderii pentru zonele din urmă a unui funcțional de locuit, care în logica celor expuse trebuia să fi fost amenajat încă din prima fază a imobilului la al doilea nivel, materializat de la început sub forma unui parter înalt. O asemenea conformare a nucleului exclude, evident, realizarea tuturor încăperilor superioare într-o fază unitară, extinderea spațiului util consumându-se în realitate exclusiv prin executarea gangului și a camerelor amenajate peste trecerea acoperită. Această interpretare se sprijină pe mai multe realități structurale ale edificiilor analizate, printre care este de amintit amplasarea la cote diferite a pardoselilor și a ferestrelor aferente nivelului superior, ansamblurile realizate peste accese constituind o parte distinctă, mai ridicată, a imobilului.

Demolarea casei cu gangul carosabil în cursul anului 1928, peste toate daunele unei asemenea acțiuni, a avut în mod ironic și latura ei avantajoasă, permițând cunoașterea în profunzime a sistemului de elevație a obiectivului sortit desființării. O fotografie de epocă, immortalizând nefericitul moment al distrugerii, arată desfacerea separată într-o primă etapă a corpului cu gangul carosabil, care – după cum se observă în imagine – a constituit o travee structurală totalmente independentă de restul din dreapta clădirii, în cea din urmă fiind conturată chiar prin procesul dezafectării masa primară a obiectivului. Deoarece modul de desfacere a elevației golului de acces prezintă urmele unei țeseri parțiale față de nucleu, presupunem conviețuirea inițială a celui din urmă cu o poartă zidită aproximativ până la jumătatea de înălțime a casei propriu-zise. Transformarea accesului simplu în gangul carosabil s-a operat prin realizarea în spatele golului a unui planșeu de lemn susținut de grinzi masive, ale căror locașuri neregulate se pot distinge clar pe discutata fotografie a casei aflate în curs de demolare. O rezolvare similară a acoperirii de acces s-a păstrat până în zilele noastre la o altă casă apropiată celei discutate, aflată pe flancul nord-vestic al străzii Morii, sub

Fig. 28. Demolarea casei cu trecere spre strada Morii. Fotografie de epocă din anul 1928.

numărul 17.⁵⁰ În cazul celei din urmă construcții, identificată în vecinătatea zonei analizate, avem de a face cu o situație cu totul specială. Nucleul clădirii, desfășurat în dreapta gangului de-a lungul a patru axe, păstrează detaliile unui decor parietal realizat conform inscripției sale în anul 1568.⁵¹

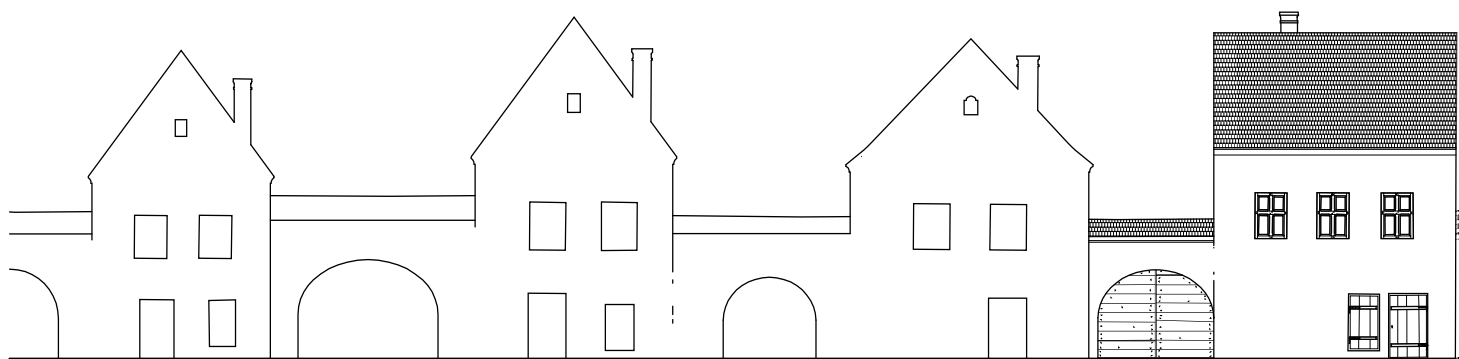
Întrucât descrisele particularități de fațadă, concretizate prin dispunerea la cote mai ridicate a încăperilor aflate deasupra gangurilor, au o reprezentare largă în cadrul zonei protejate, conchidem asupra aplicării mai extinse la nivelul localității a discutatei modalități de mărire a caselor.

Mai mult, limitele practicii de extindere nu se rezumă doar la contextul local analizat. Vorbim de soluții de sporire a spațiului de locuit, a căror utilizare se regăsește pe scară largă în evoluția de secol XVI–XVII a orașelor transilvănene, aducând o schimbare radicală, dar și o nouă etapă în formarea imaginii de ansamblu a mediului urban.⁵²

⁵⁰ Machat 2002, 180.

⁵¹ Detaliul de decor parietal pictat a fost descoperit în vara anului 2009.

⁵² Tot în această perioadă sunt extinse cu gang și supraetajate casele din centrul Clujului, printre ele Casa Filstich Lőrinc, Casa Jósika, Casa Rósás, Casa Püspök, Casa Boghner (Gellyén) și Wolphard–Kakas. Același fenomen se produce la vremea respectivă și în Sibiu. Aici cel mai elocvent exemplu este reprezentat de Casa Haller, al cărui proprietar, Petru Haller (†1557) judele orașului își va mări casa similar contemporanilor săi Clujeni. (Kovács 2001, 53–54, 55)

Reconstrucția teoretică a frontului nord-vestic aferent străzii Baier pentru perioada secolului XVII.

Desfășurătorul de front nord-vestic al străzii Baier în primul deceniu al secolului XX.

Zona gangului de trecere spre strada Morii (*Mühlgassloch*).

Reconstrucție realizată pe baza surselor vizuale și topografice.

Aliniamentul de front nord-vestic al străzii Baier în anii 1940.

Detaliul zonei de racord cu strada Morii, respectiv Piața Octavian Goga.

Reconstrucție realizată pe baza surselor vizuale și topografice.

Fig. 29. Strada Baier. Detaliu de front nord-vestic. Trei etape de evoluție.

Fig. 30. Casele cu numerele 17 și 19 demolate în anul 1928.

O problemă de morfologie și stil: mărturiile unui ancadrament de stucatură

Ținem să ne oprim aici asupra celei de a doua case demolate cu ocazia realizării Pieței Octavian Goga, care s-a dovedit a fi un component deosebit de interesant al desfășurătorului străzii Baier. Ea a constituit obiectul median al celor trei construcții aflate pe locul actualului hiat al frontului, identificat cu nr. 809 pe harta lui Wilhelm Mild.⁵³ Cum ne arată o fotografie de epocă realizată la începutul secolului XX, casa a dispus pe jumătatea dreaptă a fațadei de o pereche de goluri de ferestre aparținătoare unui parter înalt. Cele din urmă merită o atenție sporită datorită decorului aparte, realizat prin compunerea într-un cartuș elegant a unor vrejuri, respectiv frunze, dispuse cu rafinament la conturarea deschiderilor. Plasarea stilistică și, implicit, cronologică mai strictă a acestui tip ornamental devine o sarcină de istoria artei, cel puțin deosebită, în condițiile în care ne lipsesc analogiile mai clare și directe ale elementului executat în stucatură.

Fără a ne distanța de aria unor aprecieri aproximative, tindem spre datarea decorului în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, deoarece factura sa morfologică dovedește hotărât o relație cu recuzita plastică a renașterii tardive.

Se ridică dubiul unei legături ale motivului fitomorf în cauză cu viziunea decorativă de tentă

manieristă a arhitecturii central europene. Acest aspect nu exclude însă varianta conturării tipului propriu-zis de ornament de stucatură sub efectul direct al unei influențe mai apropiate la nivel geografic. Caracteristicile sale se regăsesc larg în materia de forme ale sculpturii și chiar ale artei aplicative (a giuvaergiei) locale săsești din a doua jumătate a anilor 1600 – domenii marcate la rândul lor de conexiunile cu mediul artistic al Europei de Mijloc. Mai mult, friza de elemente florale elaborată pe linia de bază a unei ramuri șerpuitoare devine un element răspândit și în pictura decorativă a regiunii săsești din anii 1600, sferă dominată de meșteri originari din părțile superioare ale Regatului Ungar.⁵⁴

Peste toate, tipul compoziției fitomorfe de vrejuri și motive de acant, dezvoltată în pretențioase bandouri de contur ale golurilor ne trimite spre anumite soluții de fațadă caracteristice regiunii nord-vestice a fostului Regat Maghiar, a cărei moștenire arhitecturală de secol XVII, conservată în mare parte pe teritoriul actualei Slovaciei, arată o puternică predilecție pentru evidențierea prin forme vegetale a elementelor constructive, respectiv a deschiderilor de gol. Putem aminti în acest sens pretențioasele cartușe de ferestre ale așa numitului *Palat Nunțial* de la

⁵³ Mild 1865, proprietate cu nr. 19 în sistemul de numerotare al începutului de secol XX.

⁵⁴ În acest context se integrează și orașul Sighișoara, unde binecunoscuta *Casă cu cerb* prezintă într-o ambrazură de ușă interioară o rezolvare pictată deosebit de exigentă a frizei fitomorfe compuse din detalii desprinse dintr-o ramură ondulantă. (Fehér 2016, 153) Pentru aspectele generale ale acestei dezvoltări a picturii mediului transilvănean de secol XVII vezi Fehér 2016, 149–156.

Fig. 31. Ancadramente de secol XVII pe fațada casei cu nr. 19. Detaliu fotografic de la începutul secolului XX.

Fig. 32. Stucatură cu vrejuri din interiorul palatului Beniczky de la Banská Bystrica. 1660.

Bytča,⁵⁵ construit de comitele palatin Thurzó György în anul 1601,⁵⁶ precum și golumile trigeminate ale turnului clopotniță de la Strážky,⁵⁷ datat în 1629.⁵⁸ Dacă nivelul superior și modul diferit de realizare tehnică a celor din urmă detalii gravate în *sgraffito* ar putea impune serioase semne de întrebare în privința invocării lor ca analogii ale tipului nostru de ancadrament, vastul patrimoniu renescentist al regiunii Spiš ne rezervă și alte modele ale bandourilor cu vrejuri, apropiate fragmentelor casei de pe strada Baier inclusiv prin metoda execuției. Avem astfel cazul casei Beniczky⁵⁹ de la Banská Bystrica, unde decorul de factură manieristă, modelat din tencuială, al unei exigente bolți cu penetrații prezintă ansambluri și cadre de vrejuri similare stucaturii de la Sighișoara.

⁵⁵ Bytča (magh. *Nagybiccse*), localitate din zona de nord-vest a Slovaciei, la o distanță de cca. 110 km de Banská Bystrica, a cărui castel realizat prin legarea cu aripi a patru turnuri circulare de colț reprezintă un important monument al arhitecturii renescentiste maghiare. Se integrează într-un ansamblu format din mai multe corpuri de clădiri, dintre care face parte și acest *Palatul Nunțial* plasat la nord vest de clădirea principală, cea din urmă ridicată de Thurzó Ferenc între anii 1571–1574. (Mikó 2009, 149)

⁵⁶ Mikó 2009, 150; Bagyinszky – Búzás 2008, 75.

⁵⁷ Spišská (magh. *Nagyőr*, ger. *Nehrer*), localitate din zona de nord-est a Slovaciei de astăzi, aflat la cca. 85 de km distanță de orașul Prešov, integrat în structura administrativă a localității Belá-Strážky. Biserica ei construită în cursul secolului XV, purtând hramul Sfintei Ana a primit ulterior actualul turn clopotniță executat în stil renescentist în al doilea deceniu al secolului XVII.

⁵⁸ Datarea turnului, evidentă pe baza inscripției de pe fațada de sud-est, este redată greșit în literatura de specialitate (1609): Balogh 1970, 228.

⁵⁹ Divald 1911, 33–34.

Cristalizate fie în cercul descriselor impulsuri și gusturi plastice mai îndepărtate geografic, fie în cadrul proceselor locale ale artei decorative, stucaturile de ancadrament de la Sighișoara se integrează, înainte de toate, într-un context mai aparte al evoluției artistice transilvănene identificat mult timp sub denumirea controversatei *renașteri florale*.

Deși esența amintitei terminologii – constituitoare aproape de teorie în istoriografia artei regionale prin lucrările autoarei Balogh Jolán⁶⁰ – nu mai rezistă în forma sa inițială, idealistă, ca determinare a unui fenomen de intensă remaniere prin prisma „spiritualității artei populare maghiare” a sistemului ornamental renescentist,⁶¹ recuzita particulară de forme pe care o vizează reprezintă totuși o realitate a creației decorative intracarpatică din a doua jumătate a secolului al XVII-lea, și începutul secolului următor. Avem de a face cu un vast material plastic de inspirație vegetală, caracterizat printr-o tratare mai articulată și mai destinsă a detaliului. Marcat de regulă prin folosirea formelor ondulate și dinamice de vrejuri, asociate cu frunze și petale aplicate în abundență, acest fond se leagă clar de spiritul manierist local al renașterii târzii. Oricum l-am aborda, descrisul domeniu morfologic reprezintă o puternică nuanță specifică pe planul de dezvoltare a renașterii transilvănene, o categorie stilistică distinctă, căruia îndrăznim să-i asociem și cartușele fitomorfe ale casei sighișorene.

⁶⁰ Balogh 1943, 12–13, 95; Balogh 1970, 243.

⁶¹ Balogh 1934, 155.

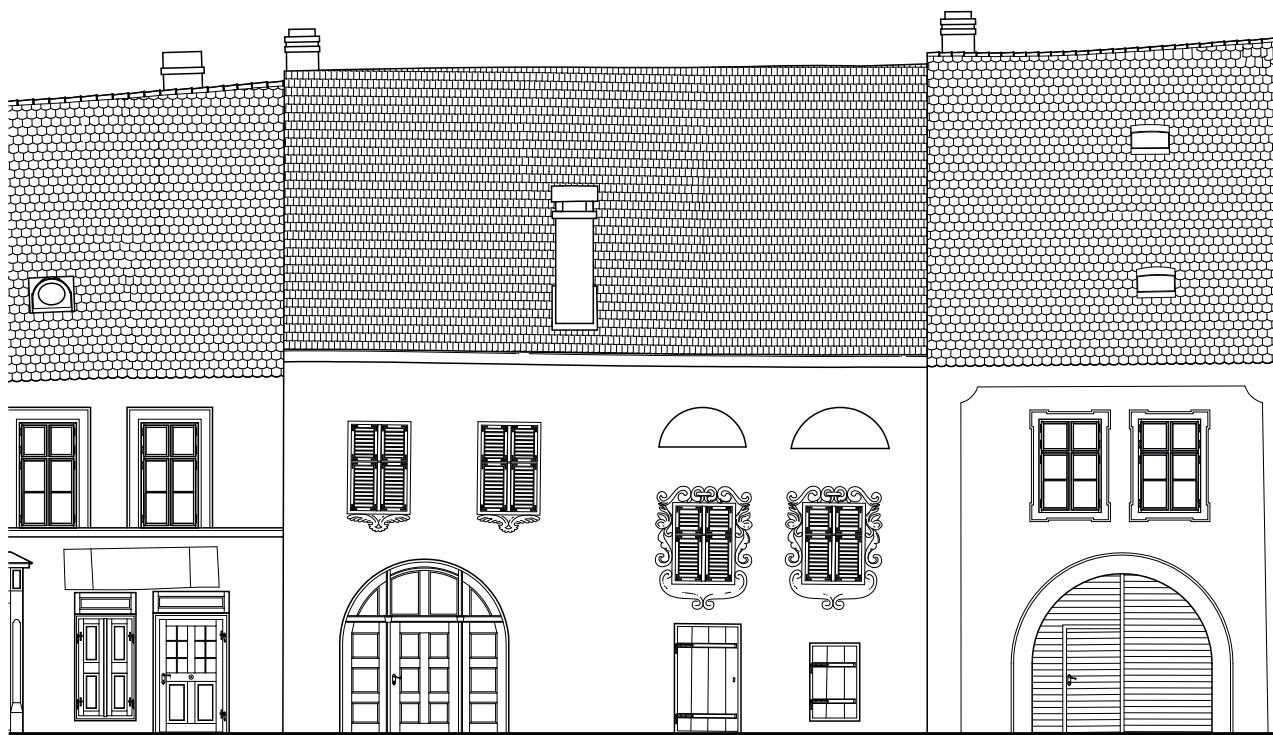

Fig. 33. Casa cu nr. 19. O fațadă cu detalii plastice de secol XVII, respectiv XVIII.

Mai mult, realizarea decorului nostru de fațadă în mediul cultural săsesc, ori conturarea posibilelor sale antecedente în amintitul cadru geografic mai îndepărtat, ar coincide perfect cu mai noile viziuni conturate în ultimele două decenii asupra artei transilvănene de secol XVII. Acestea reevaluează radical calitatea și rolul *renașterii florale*, conturând adevăratele surse ale discutatului fond decorativ fitomorf în dimensiuni complet străine de universul motivelor vernaculare maghiare.⁶²

Părăsind cadrul celei din urmă expunerii morfologice, trebuie să ne oprim pe scurt și asupra consecințelor de ordin cronologic, pe care le au aceste stucaturi cu vrejuri asupra casei de care au aparținut, datând-o în a doua parte a secolului al XVII-lea. Limitarea decorului plastic în cauză exclusiv asupra celor două goluri de etaj (inițial parter înalt) din dreapta fațadei (celelalte două ferestre având o plastică net diferită), confirmă existența unui nucleu structurat în jumătatea nord-estică a edificiului. Toate aceste fapte vin în

sprijinul unui oarecare conținut de veridicitate a imaginii oferite de Giovanni Morando Visconti, veduta inginerului militar italian folosind pentru zona străzii Baier, credem nu totalmente întâmplător, elemente convenționale similare unor case cu două nivele.

Pe urmele barocului sighișorean

Direcția estetică a celor din urmă realități de stil, distanțate de valorile originale și de fond ale plasticii renascentiste, prevestește vizibil o schimbare a gustului creator. Influențat larg de orientarea elitei habsburgice, mediul transilvănean al debutului de secol XVIII începe să se deschidă și el față de moda artistică a noii epoci, materializată în soluțiile barocului răspândit deja la acea vreme în Europa Centrală. Dacă preluarea și însușirea noii viziuni poate fi bine urmărită prin schimbarea de atmosferă ale multor orașe, amprentată până în prezent în moștenirea palatelor, cadrul predominant protestant al Sighișoarei a evitat să se ralieze în ordinea marilor centre baroce ale principatului. Arhitectura locală a anilor 1700, determinată clar de premisele unei stări socio-culturale, respectiv religioase bine definite, a ales în mare parte calea unui tip deosebit simplu al casei de locuit, lipsit aproape total de accesorii decorative mai elaborate, ocolind preluarea modelelor elaborate de fațadă din recuzita noii direcții. La cel din

⁶² Încadrarea amvonului bisericii de pe str. Kogălniceanu din Cluj, constituie un caz edificator în amintitul context ideatic. Acest etalon și sursă de inspirație a unei serii întregi de construcții interioare similare, subordonate spiritului plastic al *renașterii florale*, se află departe de orice intersecție cu structurile artei populare maghiare, reprezentând concepția de sculptor a lui Elias Nicolai, un meșter sibian, originar fie din Austria de Jos, fie din regiunea de nord al fostului Regat Ungar. (Kovács 2003, 152–155)

Fig. 34. Decorațiile plastice de secol XVIII ale casei cu nr. 19.

urmă aspect se adaugă și manifestarea masivă în activitatea constructivă locală a modificărilor istorice de fațade, fapt care a contribuit în mod sigur la erodarea moștenirii baroce a localității.

Constatările sunt valabile și asupra zonei de front aferente străzii Baier, referitor la care trebuie să ne mulțumim astfel cu câteva vestigii plastice sporadice ale discutatei faze de stil artistic. Printre ele se află o pereche de palmete decorative stucate aparținătoare amintitei case de mijloc⁶³ a porțiunii de front demolat cu ocazia deschiderii racordului străzii Morii. Cele două ornamente de parapet asociate golurilor aflate deasupra gangului porții au avut o modelare fină, redând prin plastica lor riguroasă formele unor legături (mănunchiuri) de palmete ușor stilizate. Prezența lor pe aceeași fațadă alături de ancadramentele cu vrejuri datate în secolul al XVII-lea ale axelor din dreapta elevației etajului, constituie o altă dovadă, de această dată de ordin morfologic, în favoarea realizării în două etape diferite a nivelului superior în cauză.

⁶³ Luat în evidență cu nr. 809 pe harta lui Wilhelm Mild; identificată cu nr. 19 în sistemul de numerotare al începutului de secol XX.

În dreapta celei din urmă clădiri se desfășura fațada ultimei case demolate a frontului, integrată cândva și ea în cadrul discutatului context artistic baroc. Detaliile sale plastice întruchipate de această dată sub forma unor ancadramentele trasate din brâuri simple de tencuială, cu urechi, cunoscute azi doar grație unor fotografii de epocă, arată caracteristicile celei mai răspândite soluții de fațadă a arhitecturii sighișorene de secol XVIII.

Pe latura opusă a căii de circulație, observăm în materialul desfășurătorului un exponent arhitectural mai marcant al barocului local, concretizat în frontul casei Misselbacher, singura clădire din regiunea străzii Baier conservată cu un sistem decorativ exterior abundent și pregnant, realizat unitar în spiritul curentului discutat. Caracterul mai prozaic a modelării detaliilor nu este o însușire particulară a obiectivului, marcând și o altă fațadă cu decorație barocă a Orașului de Jos, situată mai îndepărtat de zona noastră de interes, pe Piața Hermann Oberth nr. 44. Ambele cazuri⁶⁴ se remarcă prin calitatea mediocră, nerafinată a modelării sculpturale, aspect ce indică forța de manifestare mai slabă, respectiv mai limitată a stilului baroc în cadrul dezvoltării arhitecturale a localității.

Fig. 35. Casă demolată în 1989 cu ocazia lărgirii racordului dintre strada Morii și Bulevardul 1 Decembrie 1918.

⁶⁴ De fapt singulare ca exemple de fațadă barocă ale centrului istoric de sub cetate.

Fig. 36. Fațade de secol XVIII pe flancul nord-vestic a străzii Baier.

Fig. 37. Casa Misselbacher. Secolul al XVII-lea.

Fig. 38. Fereastră de la etajul casei Misselbacher.

Fig. 39. Elementele baroce de fațadă ale casei de pe Piața Hermann Oberth nr. 44.

Fig. 40. Fațada Liceului Mircea Eliade (fosta Școală Maghiară de Băieți) la începutul secolului XX.

Efectele istorismului

Afirmându-se ca substrat stilistic al modernizării Transilvaniei în cadrul structurilor austro-ungare, istorismul devine fără echivoc un fenomen de mare impact în evoluția arhitecturală regională a secolului XIX. De la mulajele realizate deja în serie, până la detaliile ornamentale modelate de meșteri la fața locului, asistăm în cadrul stilului la o extraordinară lărgire a gamei și tehnicii decorative, rezultând o renaștere extinsă a fronturilor stradale.

Amplizarea de manifestare a acestei viziuni creatoare capătă contur și la nivelul dezvoltării masei construite a orașului Sighișoara. Nu face excepție nici contextul arhitectural al ariei noastre analizate, a cărei recuzită plastică este dominată chiar și în prezent de soluțiile de fațadă ale epocii tratate.

Întipărirea caracteristicilor discutatei direcții artistice asupra mediului urban al regiunii aferente străzii Baier (Bulevardul 1 Decembrie) s-a îndeplinit atât prin realizarea de construcții noi, concepute integral în spiritul gândirii arhitecturale în cauză, cât și prin inserția, respectiv adaptarea într-o fază secundară a plasticii istoriste, sub forma unor remanieri de fațadă.

În lipsa unor investigații mai aprofundate de parament, executate asupra unora din obiectivele

zonei de front examinate, nu putem diferenția exact, adică la nivelul fiecărei clădiri, originea, măsura, respectiv mijloacele impunerii curentului în cauză. Dar în orice caz, aportul esențial la conturarea atmosferei istoriste a regiunii urbane trebuie pus pe seama unor șantiere ample, care au aplicat gustul sfârșitului de secol XIX sub forma unor rezolvări radicale și unitare de fațadă. Analizând din acest punct de vedere regiunea de front nordic a străzii Baier, putem scoate în evidență cel puțin trei obiective nou ridicate în a doua jumătate a anilor 1800.

Clădirea cu cel mai mare efect arhitectural asupra zonei, edificiul Școlii Maghiare de Băieți, actualul Liceu Mircea Eliade a fost realizată în anul 1897.⁶⁵ Fațada ei compusă pe 21 de axe poartă semnele unui istorism rezervat, bazat pe revalorificarea anumitor elemente plastice ale clasicismului. Monotonia parterului, generată de șirul unitar al ferestrelor decorate cu imitații de chei de arc este ușor contrapunctată de compoziția mai marcantă a traveelor laterale. La cele din urmă se alătură și ritmica plastică a registrului de etaj, unde arhitectura de fațadă capătă rezolvare prin alternarea golurilor mai simple, terminate în bolțari falși, cu deschiderile mai elaborate, purtând coronamente pronunțate. Avem de a

⁶⁵ Machat 2002, 66, 224.

Fig. 41. Fațada Liceului Mircea Eliade în prezent.

Fig. 42. Detaliu de pe fațada Liceului Mircea Eliade.

face cu o stilistică determinată de formele clasicismului redescoperit, care se concretizează clar în predilecția pentru frontoanele triunghiulare. Ele au fost introduse cu mare apetit atât la terminația golurilor, cât și la aticul frontului susținut de o cornișă realizată pe console cu caneluri și acant.

Dacă cea din urmă fațadă reprezintă linia clasicizantă a istorismului de la sfârșitul de secol XIX, cazul fostului edificiu al Asociației Breslelor, ridicat în perioada 1898–1901, exemplifică o direcție mult mai creativă a aceluiași ordin stilistic. Deși imaginea sa plastică de ansamblu dă impresia unei concepții neogotice, construcția proiectată de arhitectul local Hans Letz⁶⁶ a fost realmente elaborată pe marginea unei remarcabile complexități stilistice, cristalizate sub forma unui eclectism rezultat prin interferența amintitei linii de creație arhitecturală cu rezolvările neoromaniului și ale neorenasterii. Traforajul detaliilor de parapet, precum și aedica modelată în arc frânt a inscripției fațadei, respectiv ancadramentele cu baghete încrucișate, toate ne trimit spre mediul stilistic al neogoticului. Ele creează un amalgam bine echilibrat alături de rezolvările neorenascen-tiste ale arcadei aferente cursivei de lemn, la care

⁶⁶ Machat 2002, 191.

Fig. 43. Fostul edificiu al Asociației Breslelor. Fotografie realizată în anul 1914. Fortepan 86609.

Fig. 44. Fosta clădire a Asociației Breslelor. Balcon cu elemente neogotice.

Fig. 45. Capiteluri cubice neoromanice pe fațada sud-estică a Asociației Breslelor.

Fig. 46. Element neorenascentist de pe fațada de sud-vest a Asociației Breslelor.

Fig. 47. Fosta clădire a Asociației Breslelor. Traveea mediană a fațadei sud-estice.

se mai adaugă capitelurile cubice de iz romanic introduse la nivelul bovindoului laturii sudice.

Obiectivul realizat pe amplasamentul fostului han „*Zum König von Ungarn*” constituie una dintre cele mai impozante realizări arhitecturale ale zonei.

Prezentând o volumetrie mult mai modestă, casa cu nr. 27 a fost de asemenea realizată la sfârșitul secolului XIX. În pofida atribuirilor sale în parte stilului neogotic, vehiculate în literatura de specialitate,⁶⁷ fațada construcției dă dovada unei deosebite afinități arhitecturale față de detaliile neorenașterii germane, care sunt transpuse aici în mediul construit sighișorean sub forma unor elemente plastice de calitate. Atmosfera decorativă a secolului XVII este invocată în primul și în primul rând de o mască a cheii de arc aferente gangului, concurată de decorurile fitomorfe sculptate ale bovindoului realizat în registrul etajului. Corpul celui din urmă element, impresionant prin finețea sa morfologică, se termină în coiful multiplu arcuit al învelitorii de tablă, armonizând într-un mod deosebit cu aticul la fel curbat al fațadei. Decorat cu volute, cel din urmă element a fost inspirat, ca și bovindoul cu colonete, de mediul plastic al renașterii central europene.

⁶⁷ Machat 2002, 223.

Fig. 48. Fațada casei cu nr. 21 de pe strada Baier.

Orientării istorismului se subordonează și fațada casei cu etaj de la nr. 21, elaborată după concepția neobarocului, cum acest lucru este marcat de friza cu acant a cornișei principale, la care se alătură frontoanele triunghiulare cu console, de asemenea, fitomorfe ale ferestrelor de etaj. Bosajul elegant al parterului, elaborat odinioară cu asize dispuse radier deasupra gurilor, a fost eliminat ulterior, lăsând în urmă o suprafață lisă, monotonă, articulată doar de vitrinele largi ale unor deschideri moderne.

În completarea cazurilor prezentate se conturează un alt grup al fronturilor mai modeste, cu o recuzită plastică limitată, caracterizate prin ferestrele conturate simplu de bandouri profilate, legate la pervaz de un brâu vertical. Ele primesc de regulă și un panotaj al câmpurilor de parapet, accentuat pe alocuri cu decoruri mulate în basorelief. Descrisa categorie mai modestă, exemplificată de ornamentica caselor cu nr. 11, 13 și 15 se leagă de asemenea de lumea morfologiei istoriste; cu toate acestea, în cele din urmă situații avem de a face foarte probabil doar cu modificări de suprafață, aduse pe o substanță arhitectonică de o vechime mai mare. Această suprapunere stilistică este bine ilustrată de casa cu gangul carosabil, a cărei zidărie timpurie a fost redecorată ulterior la fel după gustul constructiv al celei de a doua jumătăți de secol XIX.

Fig. 49. Casă cu fațadă istorizantă. Str. Baier nr. 27.

Fig. 50. Strada Baier la începutul secolului XX.

Fig. 51. Strada Baier la începutul secolului XX. Imagine de ansamblu a regiunii sud-estice.

Un Secession al mediului săsesc

Revoluționând în profunzime gândirea creatoare a întregului continent, precum și atmosfera mai multor orașe din Transilvania, mișcarea artistică a începutului de secol XX, numită fie *Secession*, fie *Art Nouveau* sau *Jugendstil*, a avut o manifestare relativ timidă în mediul arhitectural sighișorean. Cu toate acestea, influența reformatoare a noului curent a atins într-o oarecare măsură și fondul construit al detaliului urban cercetat, unde fațada casei cu numărul 5-7 prezintă o estetică distanțată pe mai multe planuri de schemele arhitecturale ale istorismului. E evident, asistăm la o aplecare mai reticentă și modestă spre orizontul de forme al arhitecturii *Secession*, care se lasă încă dominată de ecoul puternic al stilului numit și eclectic din ultimele decenii ale secolului XIX. Doar astfel se explică folosirea cornișelor pe console, dar și a unor elemente de esență clasică, cum sunt denticulii. Totuși formatarea atipică a golurilor conturate în ancadramele creative, cu laturi evazate în forme trapezoidale reprezintă impunerea unei noi concepții decorative progresiste.

Fig. 52. Fațadă de stil Secession. Str. Baier nr. 7.

Fig. 53. Hotelul Steaua de Aur în anii 1900.

Fig. 54. Hotelul Steaua de Aur. Stare actuală de fațadă.

Cum ne dovedește materialul fotografic de epocă, clădirea ridicată după anul 1906 pe amplasamentul a două case mai modeste, cu un singur nivel, și-a atins conformația ei volumetrică finală, actuală în urma a două faze de construcție. Construită mai târziu, și pe o parcelă mai îngustă, corpul din stânga construcției (cel cu nr. 5) repetă motivele de bază ale nucleului din dreapta lui, pe care le valorifică transpuse într-o altă compoziție dominată de un bovindou al etajului.

Rezultatele estetice putem spune limitate ale construcției anterioare sunt oarecum recompensate prin căderea Hotelului Steaua de Aur (*Goldener Stern*), aceasta reprezentând clar cea mai importantă realizare locală a stilului *Secession*. Situată în vecinătatea ariei noastre de interes, pe

flancul sudic al străzii Baier, construcția realizată între anii 1910–1912 pe baza proiectelor arhitectului sighișorean Fritz Balthes⁶⁸ poartă valorile, respectiv semnele unei adevărate și reușite opere a Stilului 1900. Lucrarea dominată în mod evident de concepția vieneză a mișcării în cauză se afirmă printr-o complexitate morfologică deosebit de rafinată, pășind cu mult peste limitele stilistice ale artei *Secession*. Regimul minimalist, restrâns de forme al registrului primului etaj prevestește soluțiile unei etape mai târzii a evoluției arhitecturale, cunoscute sub denumirea de funcționalism. Planeitatea celei din urmă zone de fațadă contrastează plăcut cu detaliile figurilor de *putti* executate la întâlnirea arhivoltelor de parter, a căror introducere marchează o evidentă cunoaștere a curentului Art Deco, aflat la vremea respectivă chiar la începuturile sale de dezvoltare.

Încercări locale ale arhitecturii moderniste

Reprezentând un moment de transformare fundamentală a viziunii plastice din domeniul proiectării de clădiri, funcționalismul a constituit una dintre cele mai spectaculoase schimbări de direcție din domeniul evoluției arhitecturale. Modificarea esențială de percepție adusă de noua

Fig. 56. Fațadă funcționalistă. Casa cu nr. 25 de pe str. Baier.

Fig. 55. Str. Baier nr. 23. Clădire funcționalistă din anii 1940.

⁶⁸ Pe numele întreg Friedrich Albert Balthes: Letz 2002, 20; Fabini 1985.

sa estetică și filozofie s-a precipitat printre altele prin acele inserții de fațade minimaliste, care articulează până în zilele noastre desfășurările de front preponderent istorizante ale centrelor urbane vechi din Transilvania.

Fenomenul în cauză și-a lăsat urmele inclusiv în mediul construit sighișorean, investigat în cadrul acestei cercetări, unde etapa modernistă primește contur prin clădirile de sub numărul 23 și 25. Ambele se evidențiază datorită fațadelor subordonate unei economii deosebite de forme, a cărei rigurozitate este ușor recompensată fie de factura vibrantă a tencuielilor, fie prin soluționarea mai originală a parapetului de terasă, modelată curbat la cele două extremități.

Sub viziunea arhitecturală a erei socialiste

Evaluând în ansamblu atitudinea regimului comunist față de patrimoniul construit, putem ușor constata fluctuația acestei raportări pe liniile unei dinamici, respectiv politici total inconsecvente, mai bine zis bipolare. În timp ce unele obiective cultural-istorice – devenite piloane-simbol ale discursurilor național-comu-

Fig. 57. Ansamblul de blocuri realizate în interiorul cvartalului studiat în preajma anilor 1980.

niste lansate în ideatica trecutului glorios – s-au bucurat de o atenție oficială sporită, în alte cazuri același regim a dat dovada unei insensibilități necruțătoare față de clădirile de patrimoniu. Doctrina de dezvoltare a socialismului, marcată printre altele de mania sporire a populației orășenești, s-a canalizat în cunoscuta strategie de urbanizare axată pe construirea cartierelor de blocuri. Aceste planuri nu de puține ori grandioase, ideologizate pe marginea supremației noului față de cel vechi, s-au desfășurat, cum știm, deseori în detrimentul fondului arhitectural cu valoare istorică.

Acțiunea ridicării cartierelor de blocuri în mediul urban sighișorean s-a concentrat la început asupra unor amplasamente situate în afara perimetrului istoric, fiind implicată inițial regiunea aflată la nord de Târnava Mare. Evoluția anilor 1980 a deschis însă o nouă fază în derularea proiectelor de urbanizare. Extinse inclusiv asupra cvartalelor ariei devenite subiectul prezentului studiu, acestea au determinat deja amintita campanie de demolare desfășurată cu consecințe severe pe flancul de sud-est a străzii Morii.

Dar introducerea asupra zonei cercetate a elementelor arhitecturii socialiste are loc deja începând cu anul 1963.⁶⁹ Este vorba în această

primă etapă de o intervenție doar locală, consumată prin construirea Oficiului Poștal nr. 1. Clădirea cu două nivele, ridicată pe latura de sud vest a Pieței Octavian Goga a fost concepută în contextul morfologic al socialismului modernist, fapt marcat prin predilecția față de volumele net simplificate, cuboide. Bandoul continuu vitrat al registrului de parter este protejat pe toată lungimea fațadei principale prin placa scoasă în consolă a planșeului executat peste acest prim nivel. Rezolvarea constituie de fapt cea mai comună și răspândită soluționare constructivă a clădirilor comerciale din perioada în cauză.

Fig. 58. Bloc proiectat în spiritul socialismului modernist. Str. Octavian Goga nr. 12.

⁶⁹ Vezi nota 44.

Fig. 59. Blocurile socialist-moderniste văzute dinspre cetate.

Fig. 60. Clădirea fostului magazin Sigma realizată după anul 1980.

Blocurile situate în spatele Liceului Mircea Eliade, ridicate în două etape în preajma anilor 1980 se acomodează de asemenea la estetica socialist-modernistă, materializată aici în elaborarea geometrică a fațadelor. Organizarea ferestrelor aferente caselor scării în rastele articulate prin lamele decorative orizontale reprezintă un motiv deosebit de popular al vremii, larg utilizat încă de la începuturile modernismului socialist. În mod deloc întâmplător, fațada realizată în anul 1964 a poștei de pe Bulevardul 1 Decembrie se bazează deja pe componentele aceleiași soluții de fațadă.

Dacă descrisele elemente semnaleză o anumită reîntoarcere spre etapele de început ale modernismului socialist, atmosfera generală a imobilului marchează un anacronism stilistic și mai extrem. Utilizarea șarpantelor înalte, protejate de învelitoare ceramice ne invocă – în acest context – inevitabil amintirea locuințelor bloc ale arhitecturii socialismului realist, răspândite sub influență sovietică în primele decenii ale sistemului comunist. Doar din refractarea anvelopei de acoperiș, prin ieșindurile asimetrice formate într-o singură pantă asupra balcoanelor, rezultă elemente de o oarecare actualitate,

specifice morfologiei de șarpantă a anilor '70-80.

Devenită una dintre cele mai preferate soluții ale clădirilor socialist-moderniste, tratarea volumului construit prin frângerea ritmică a fațadelor poate fi observată la extremitatea de nord vest a cvartalului cercetat, unde corpul magazinului Sigma se impune prin traveele sale de ferestre organizate în ieșinduri prismatice triunghiulare. Obiectivul comercial executat după anul 1980 reprezintă ultima construcție importantă, ridicată în zonă în perioada arhitecturii socialiste.

Deceniul mării democrații. Un regretabil impas al calității arhitecturale

Cum știm, puternicul entuziasm al căderii regimului comunist s-a epuizat deosebit de repede prin confruntarea realității postdecembriste situate cu mult sub nivelul așteptărilor idealiste.

Profunda criză a sferei politico-economice, dar și a diferitelor domenii intelectuale, mușamalizată sub falsa motivare a teoriei de tranziție a anilor '90 nu a fost altceva, decât o consecință a catastrofelor lipsuri și defecte acumulate în deceniile *marilor făuriri socialiste*, ale căror

Fig. 61. Nivelul estetic actual al cvartalului studiat

Fig. 62. Construcția nefinalizată a CEC-ului.

Fig. 63. Clădire postdecembristă de pe frontul nordic al detaliului urban cercetat.

neajunsuri nu puteau fi recuperate ex abrupto în urma evenimentelor decembriste. Dezavantajele acestei situații au decis major „reînnoirea” multor sfere de activitate, printre ele fiind și cea a arhitecturii.

Dacă unele domenii umaniste au reușit să-și mențină subteran o desfășurare neoficială a creației de calitate, arhitectura fiind un gen monumental al artei vizuale, cu o manifestare larg vizibilă, adică expusă și publică, a actului

Fig. 64. Construcție aflată pe strada Consiliul Europei.

creator, nu putea scăpa de sub controlul total al ideologiei dictatoriale. Perioada anilor șaptezeci, marcată de favorizarea unor reale talente de arhitecți conectați la viziunile marilor școli central europene, a fost urmată de o etapă târzie a modernismului socialist deviată spre o carență acută a bunului gust. Practicarea exacerbată a volumelor nefirești, lipsite de măsură și fantezie a determinat aprofundarea într-un tipar mediocru de gândire, de care nu a reușit să se elibereze o mare parte a reprezentanților discutatei generații nici în deceniile postdictatoriale.

Acest context general, caracterizat de lipsa unei elite solide, dar și de deosebită erodare a esteticii și principiilor arhitecturale, a hotărât profund calitatea deciziilor și acțiunilor urbanistice ale perioadei postcomuniste – fapt amprentat și la nivelul evoluției arhitecturale sighșorene ale acestei epoci.

Defectuoasa tratare, încă din anii '60, a masei construite aferente cvartalului limitat de râul Târnava Mare, strada Morii și Bulevardul 1 Decembrie 1918 a avut un efect negativ de lungă durată, perpetuat chiar până în zilele noastre. Printre repetatele încercări de rezolvare a problemei se încadrează acel Plan Urbanistic de Detaliu elaborat în anul 1996 de arhitecta Anca Petrescu, care urmărea refuncționalizarea zonei prin realizarea aici a unui amplu complex de clădiri.⁷⁰ Din păcate, soluțiile aduse în acest cadru au rămas cu mult sub nivelul tehnic și estetic necesar pentru îndeplinirea unei sarcini arhitecturale de o asemenea amploare. Carențele proiectului se reflectă și în realitatea actuală a zonei, devenită un conglomerat de inabilități urbanistice conturate la limita zonei protejate a orașului.

Documentația P.U.D. propune păstrarea masei construite existente a cvartalului, a întregului ansamblu aferent frontului nordic al Bulevardului 1 Decembrie, a celor două case de pe flancul estic al străzii Morii, precum și a magazinului Sigma din extremitatea nordică a amplasamentului.⁷¹ Pe aria extinselor suprafețe libere ale sectorului, rezultate din demolările efectuate în anii 1980 s-a preconizat realizarea unui complex de clădiri noi, în majoritatea lor cu destinații publice, respectiv comerciale, turistice și hoteliere, grupate în jurul unui parc municipal, sub care a fost prevăzut și un amplu parcaj subteran.⁷² Alături de sustenabi-

⁷⁰ Bondor – Niedermaier – Gutt 2000, 4(IV); Petrescu 1996, pl. 7.

⁷¹ Petrescu 1996, pl. 6.

⁷² Petrescu 1996, pl. 7–8.

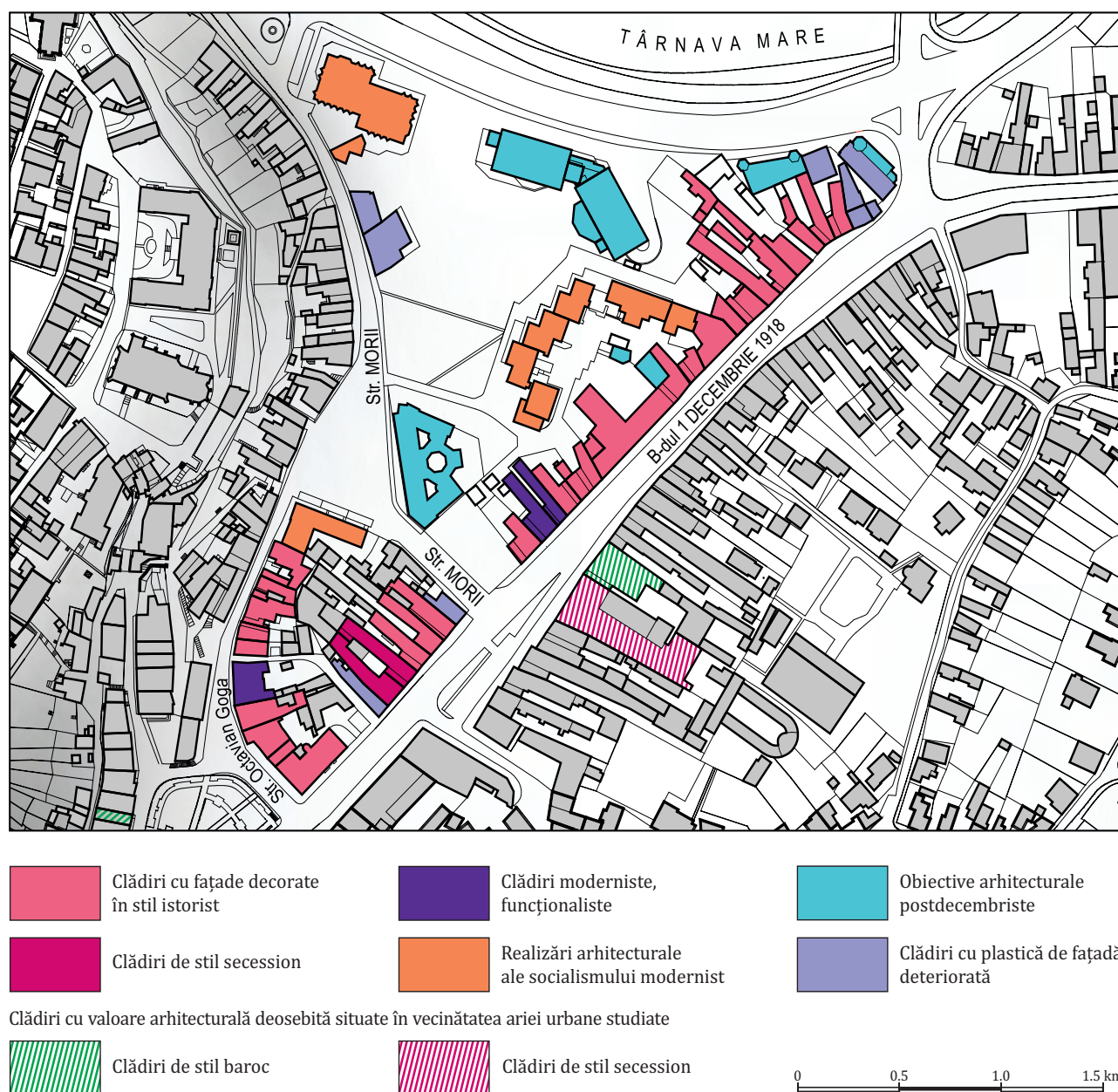

Fig. 65. Componenta stilistică actuală a masei construite.

litatea lui incertă ca investiție mamut, proiectul a inclus un alt dezavantaj conturat la nivelul soluției efective de arhitectură. Aceasta s-a dovedit a fi într-un dezacord categoric cu principiile realizării de construcții noi în medii istorice protejate. Volumele deosebit de articulate și dinamice propuse ar fi concurat clar cu ambientul arhitectural existent, defavorizând clădirile zonei, în majoritatea lor cu caracter de monument istoric. Ca martor al amintitului deficit poate fi invocată singura clădire executată din cadrul complexului, aflată pe aliniamentul estic al străzii Morii până astăzi într-o fază nefinalizată. Obiectivul gândit ca sediu C.E.C. se remarcă prin nivelul estetic mediocru al fațadelor dominate de o ritmică forțată a golurilor amenajate sub un acoperiș cu

frângeri exagerate. Clădirea reprezintă un adaos inadecvat și un exces arhitectural atât la nivel de fațadă, cât și din punct de vedere al concepției de forme, ambele stabilite în dezacord cu ambientul construit existent. Din punctul de vedere al acestor defecte, abandonarea execuției poate fi catalogată cert ca un fapt pozitiv.

Modul de gândire volumetrică a proiectului, marcat profund de o tendință de supradimensionare, chiar de grandiozitate, își poate găsi explicația în prestația de arhitect a autoarei Anca Petrescu, cunoscută mai ales prin activitatea ei legată, timp de mai multe decenii, de proiectarea Casei Poporului.⁷³

⁷³ Ioan 2005; Ghenciulescu 2011, 150–161.

Concluzii

Aflată în perimetrul Orașului de Jos al Municipiului Sighișoara, zona citadină aleasă drept obiect al prezentei analize este rezultatul unui curs îndelungat de dezvoltare, purtând amprente mai multor epoci importante atât pe planul formării localității, cât și în domeniul evoluției arhitecturale locale.

Avem de a face cu o entitate urbană cristalizată pe bazele unei structuri planimetrice de o vechime deosebită, conturată încă din primele etape ale procesului de devenire a localității. Metoda de interpretare topografico-morfologică, aplicată în elucidarea începuturilor Sighișoarei, și introdusă în circuitul istoriografic prin literatura de specialitate a anilor 1970, prezintă o serie de elemente, respectiv enunțuri nesigure, dezavantajoase inclusiv din perspectiva plasării corecte în timp a cvartalului în cauză. Cea din urmă situație problematică, conturată pe marginea câtorva afirmații lipsite de fundamentul necesar expunerilor științifice solide, ne-a impus printre altele asumarea unei sarcini reparatorii. Am încercat astfel înlocuirea pronunțărilor formulate până acum asupra cronologiei regiunii mărginite de Bulevardul 1 Decembrie, respectiv str. Morii, a cărei formare poate fi argumentată doar la

nivelul unui interval cronologic aproximativ, mai larg, situat între sfârșitul secolului al XIII-lea, și deceniile veacului următor.

Odată definită în principalele ei elemente topografice, orizontale, subunitatea teritorială de locuire examinată urmează o lungă perioadă de stabilitate structural-planimetrică, modificările sale morfologice fiind limitate în acest răstimp, de aproape șase secole, mai ales în cadrul transformărilor volumetrice generate de fireasca sporire – inclusiv în direcție verticală – a masei construite.

Sursele topografice, dar și cele vizuale, apărute în cazul nostru începând cu secolul al XVII-lea, susțin o dezvoltare fizică constantă, lineară a cvartalului discutat, care își atinge stadiul de vârf evolutiv în primele decenii ale secolului XX. Asistăm aici la o perioadă de trei secole marcată de evenimente arhitecturale decisive. Trebuie să amintim în acest cadru cristalizarea până în prima treime a secolului al XVIII-lea a desfășurărilor de front continuu prin realizarea aproape sistematică a gangurilor supraetajate. Ea a fost urmată mai târziu de valul istorist de redecorare a fațadelor, dar și de apariția în zonă a unor adevărate capodopere ale eclecticismului și mai ales ale stilului *Secession*. Amintitul punct culminant este urmat de nefericita fază de declin a cercetatului fond urban, etapă deschisă odată

Fig. 66. Vechi și nou – o combinație nereușită.

cu amenajarea pieței Octavian Goga din anul 1928. Cel din urmă eveniment aduce și primele modificări mai grave, întreprinse asupra alinamentului stradal, survenite în zona frontului de nord al bulevardului, unde au fost demolate la început două clădiri importante din punct de vedere istoric. Lipsa lor a atins grav integritatea ansamblului arhitectural. Unul dintre amintitele obiective a avut o valoare artistică deosebită, fiind ultima construcție timpurie păstrată la nivelul desfășurătorului nordic aferent fostei străzi Baier, a cărei fațadă a conservat inclusiv două ancadrame stucate de renaștere târzie, ocolite de febra redecorărilor istoriste.

Începută încă în anii interbelici, erodarea detaliului urban discutat continuă în perioada regimului comunist. Cum am văzut, dezafectările sunt reluate în vecinătatea amintitei piețe, a cărui ambient suportă în anul 1963 prima inserție de clădire nouă, gândită după principiile arhitecturii modernismului socialist. Cel din urmă gest semnalează doar vârful de aisberg al unei întregi și ample strategii de demolare a cvartalului, care s-a manifestat din plin abia în anul 1982. La aceea dată, sub pretextul unei intervenții de reglementare a unității citadine tratate, flancate de strada Morii, Bulevardul 1 Decembrie, respectiv Târnava Mare, a fost eliminată majoritatea substanței construite a regiunii în cauză.

Adevăratele deficiențe și limite ale măsurilor de mai sus s-au manifestat de fapt în repetatele eșecuri ale repopulării arhitecturale a zonei. Situația urbanistică astfel creată reliefează nu doar absurditatea unor decizii aduse sub flacăra orbitoare a principiilor socialiste, dar și lipsa acută

a valorilor și principiilor edilitare mai elevate ale prezentului, care e departe de a dori, sau de a putea gestiona urmările unei catastrofe urbanistice generate de către regimul anterior.

Gravitatea eliminării unei importante substanțe construite din perimetrul centrului istoric al Municipiului Sighișoara, precum și din imediata vecinătate a sitului inclus pe Lista Patrimoniului Mondial UNESCO, se pare că a fost înțeleasă greșit chiar de la început, din moment ce măsurile reparatorii aduse în domeniu s-au inițiat în anii 1990 cu proiectarea pe hiatul arhitectural creat a unui colosal ansamblu neo-socialist, al cărui insucces total este marcat până în prezent de scheletul clădirii nefinalizate a CEC-ului.

Dinamica stilistică mai timpurie a discuta-tului cvartal, desfășurată prin succesiunea, suprapunerea, sau chiar conviețuirea diferitelor soluții ale barocului, istorismului, ale arhitecturii Secession și funcționaliste, a reușit să se limiteze relativ bine în plaja intervențiilor decente, lipsite de agresivitatea extremă a noului față de existent. Etapa socialistă și contemporană a ultimelor șase decenii s-a situat în schimb departe de valorile unei asemenea toleranțe stilistice și istorice. Megalomania urbanismului comunist și-a impus asupra zonei proiectele sale distrugătoare de reamenajare, derulate fără respectarea statutului de patrimoniu a fondului existent. Alături de toate acestea, urbanistica locală contemporană, din păcate deosebit de permisivă în fața nonvalorilor, a acceptat realizarea în regiune a unor obiective arhitecturale de slabă calitate, a căror nivel estetic dezavantajează net deplina manifestare a ambien-tului arhitectural istoric încă păstrat.

Bibliografie

Arcanum 2004

Az első katonai felmérés. A Magyar Királyság teljes területe 1782–1785. DVD (Budapest 2004)

Bagyinszky – Búzás 2008

Z. Bagyinszky – G. Búzás, Magyarországi reneszánsz építőművészet (Debrecen 2008)

Balogh 1934

J. Balogh, A renaissance építészet és szobrászat Erdélyben, Magyar Művészet X, 1934/5, 129–158.

Balogh 1943

J. Balogh, Az erdélyi renaissance I. (Kolozsvár 1934)

Balogh 1970

J. Balogh, A reneszánsz kor művészete. in: L. Fülep – D. Dercsenyi – A. Zádor (red.), A magyarországi művészet története (Budapest 1970) 191–250.

Baltag 2006

Gh. Baltag, Sighișoara – istorie și arhitectură, Revista Vatra, 2006, 6, 18–20.

Benkő 1994

E. Benkő, Segesvár, in: Gy. Kristó – P. Engel – F. Makk (red.), Korai magyar történeti lexikon, 9–14. század (Budapest 1994) 597–598.

Berecki – Czajlik – Soós 2012

S. Berecki – Z. Czajlik – Z. Soós (red.), Panorame istorice. Situri arheologice și monumente din Transilvania în fotografii aeriene. Történelmi látképek. Erdélyi régészeti lelőhelyek és műemlékek légi felvételei. Historical Landscapes. Aerial Photographs of Transylvanian Archaeological Sites and Monuments (Budapest – Târgu Mureș 2012)

Bondor – Niedermaier – Gutt 2000

S. Bondor – P. Niedermaier – R. Gutt, Städtgeschichtesatlas Rumäniens. Schäßburg /Atlas istoric al orașelor din România. Sighișoara, seria C Transilvania, fasciculus 1 (București 2000)

- Borbély 1943
A. Borbély, Erdélyi városok képeskönyve 1736-ból, Erdélyi Tudományos Füzetek 161 (Kolozsvár 1943)
- Divald 1911
K. Divald, A Renaissance építészet Zólyom vármegyében, Művészet X/1, 1911, 29–35.
- Drăguț 1968
V. Drăguț, Cetatea Sighișoara (București 1968)
- Dubowy 1957
E. Dubowy, Sighișoara, un oraș medieval (București 1957)
- Entz 1994
G. Entz, Erdély építésze a 11–13. században (Kolozsvár 1994)
- Entz 1996
G. Entz, Erdély építésze a 14–16. században (Kolozsvár 1996)
- Fabini 1985
H. Fabini, Vertreter der Neubesinnung. Zu Erinnerung an den Schässburger Architekten Fritz Balthes, Neuer Weg, 9. November 1985.
- Fehér 2016
J. Fehér, Az olaszteleki Daniel-kastély és 17. századi falképei (Olasztelek 2016)
- Fronius 1583
Matthias Fronius, Der Sachssen inn Siebenbuer-gen Statuta, oder eygen Landrecht. Cronstadt, 1583, Biblioteca Teleki–Bolyai, 02165 coll. 1.
- Ghenciulescu 2011
Șt. Ghenciulescu, The House of the People and Matchboxes for People to Live In. Socialist Architecture in Romania after 1989: perceptions, transformations, continuities, Colloquia 18, 2011, 150–161.
- Grieb 2007
M. H. Grieb (red.), Nürnberger Künstlerlexikon. Bildende Künstler, Kunsthandwerker, Gelehrte, Sammler, Kulturschaffende und Mäzene vom 12. bis zur Mitte des 20. Jahrhunderts (München 2007)
- Ioan 2005
A. Ioan, Centrele civice ale comunismului românesc, Observator cultural, Nr. 27(284) 1-7 septembrie 2005, <<http://www.romaniaculturala.ro/articol.php?cod=8942>> (02.02.2016)
- Jankó 2007
A. Jankó, Magyarország katonai felmérései 1763–1950 (Budapest 2007)
- Klein 1963
K. K. Klein, Schässburg im Kisder Kapitel, in: Transsylvania. Gesammelte Abhandlungen u. Aufsätze z. Sprach- u. Siedlungsforschung d. Deutschen in Siebenbürgen (München 1963) 166–189.
- Kovács 2001
A. Kovács, Kolozsvár városképe a XVI–XVII. században, in: T. K. Dáné – Á. Egyed – G. Sipos – R. Wolf (red.), Kolozsvár 1000 éve (Kolozsvár 2001) 42–59.
- Kovács 2003
A. Kovács, Késő reneszánsz építészet Erdélyben (1541–1710) (Kolozsvár 2003)
- Krauss – Mild 1926
G. Krauss – F. Mild (red.), Aus den Zeiten tiefster Not. Zwei chronistische Berichte aus der Fürstenzeit Siebenbürgens. Mit der Selbstbiographie und einem Bildnis des Verfassers (Schässburg 1926)
- Kutnyánszky 2000
I. Kutnyánszky, A koldulórendi építészet az Árpád-kori Magyarországon, in: T. Rostás – A. Simon (red.), Tanulmányok Tóth Sándor 60. születésnapjára (Budapest 2000) 83–127.
- Leonhardt – Eberle – Frank 2009
K. Leonhardt – W. Eberle – G. Frank, Schässburg. Bauaufnahme einer mittelalterlichen Stadt (Hermannstadt 2009)
- Letz 2002
H. Letz, Ein herausragender Schäßburger Architekt, Friedrich Balthes, Schäßburger Nachrichten 17, 30. Juni 2002(9), 18–21.
- Makkai 1987
L. Makkai, Erdély a középkori Magyar Királyságban, in: L. Makkai – A. Mócsy (red.), Erdély története I (Budapest 1987) 235–408.
- Machat 2002
Ch. Machat (red.), Denkmaltopographie Siebenbürgen. Stadt Schäßburg. Topografia Monumentelor din Transilvania. Municipiul Sighișoara (Köln 2002)
- Marcu-Istrate – Pascu 1999
D. Marcu-Istrate – I. F. Pascu, Raport de cercetare arheologică. Sighișoara – Biserica din Deal. 1999, CCA 1999, 2000 <<http://cronica.cimec.ro/detaliu.asp?k=949>> (02.03.2016)
- Mikó 2009
Á. Mikó, A reneszánsz Magyarországon (Budapest 2009)
- Mild 1865
W. Mild, Ridicare topografică a orașului Sighișoara realizată în 1865. Plan redactat în tuș colorat. Hârtie cașerată pe pânză. Original păstrat la Primăria Municipiului Sighișoara, Serviciul de urbanism.
- MNLOL-DL
Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Diplomatikai Levéltár [Arhivele Centrale ale Arhivei Naționale Maghiare, Arhiva Diplomatică]
- Morando Visconti 1699
Giovanni Morando Visconti, Mappa della, Transilvania, e Prouintie contigue nella qualesi vedano li Consini dell' Ongaria eli Campam fatti dall' Armate Cesaree in queste ultime guere. [Scara 1:550 000]. Stephane Welzer. (Hermannstadt 1699) Biblioteca Teleki–Bolyai Târgu Mureș, T-15988, T-15989.
- Nägler 1976
Th. Nägler, Așezarea sașilor în Transilvania și aportul lor la dezvoltarea societății feudale româ-

- nești, in: L. Bányai (coord.), Studii de istorie a naționalității germane (București 1976) 9–114.
- Niedermaier 1976
P. Niedermaier, Dezvoltarea urbanistică și arhitectonică a unor orașe transilvănene din secolul al XII-lea până în secolul al XVI-lea, in: L. Bányai (coord.), Studii de istorie a naționalității germane (București 1976) 9–114.
- Niedermaier 1979
P. Niedermaier, Geneza orașului Sighișoara, RMM-MIA XLVIII, 2, 1979, 67–74.
- Niedermaier 1982
P. Niedermaier, Cu privire la planul de parcelare al centrului istoric clujean, RMM-MIA XIII, 2, 1982, 63.
- Petrescu 1996
A. Petrescu arh., Plan Urbanistic de Detaliu, Oraș Sighișoara. S.C. Anca House S.R.L. 1996. (Copia proiectului a fost conspectată în anul 2002 la Direcția Amenajare Teritoriu și Urbanism a Consiliului Județean Mureș).
- Rusu 1997
A. A. Rusu, Paul Niedermaier: Der mittelalterliche Städtebau in Siebenbürgen, im Banat und im Kreischgebiet. Teil I. Die Entwicklung vom Anbeginn bis 1241. Gundelsheim, Arbeitskreis für Siebenbürgische Landeskunde Heidelberg, 1996, 324 p., Recenzie in: *Mediaevalia Transilvanica* 1, 1–2, 1997, 158–159.
- Rusu 2001–2002
A. A. Rusu, Paul Niedermaier: Städtebau im Mittelalter. Siebenbürgen, Banat und Kreischgebiet (1242–1347). Böhlau Verlag, Köln-Weimar-Wien, 2002, 296 p., Recenzie in: *Mediaevalia Transilvanica* 5–6, 1–2, 2001–2002, 229–233.
- Rusu 2005
A. A. Rusu, Castelarea carpatică (Cluj-Napoca 2005)
- Rüsz-Fogarasi 2012
E. Rüsz-Fogarasi, Örökösödési szokások az Erdélyi Fejedelemség kori városlakók körében, in: D. Ballabás – Z. Borbély (red.), *Tanulmányok Erdélyi fejedelemség-kori történetéből* (Eger 2012) 9–20.
- Schuller 1934
R. Schuller, Alt-Schässburg. Kulturhistorische Skizze (Schässburg 1934)
- Sigerus 2006
E. Sigerus, Cronica orașului Sibiu: 1100–1929 (Sibiu 2006)
- Szalai – Szántai 2006
B. Szalai – L. Szántai, Magyar várak, városok (Budapest 2006)
- SzO 1872
K. Szabó (red.), Székely Oklevéltár I, 1211–1518 (Kolozsvár 1872)
- Tröster 1666
Johannes Tröster, Das Alt und Neu Teutsche Dacia. Das ist neue Beschreibung des Landes Siebenbürgen, Kramers Johann (Nürnberg 1666) Münchener Digitalisierungszentrum. Bayerische Staatsbibliothek Digital. < http://reader.digital-sammlungen.de/de/fs1/object/display/bsb11097445_00004.html?zoom=0.7500000000000002 > (02.03.2016.)
- Ub I.
F. Zimmermann – C. Werner, Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen I. (Hermannstadt 1892)
- Weisz 2015
Sz. Weisz, A somkeréki Erdélyiek. Egy erdélyi család története a közép- és kora újkorban. Teză de doctorat (Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca 2015)
- Werböczy 1864
Verböczy István Hármaskönyve. Az MDXVII-ki eredeti kiadásra ügyelve magyarul kiadta a Magyar Tudományos Akadémia. Második kiadás (Pest MDCCCLXIV)
- Zamfir 2010
A. M. Zamfir, Brașovul în imagini – Artă și document, Catalog (Brașov 2010)

ISTVÁN KARÁCSONY
Muzeul Județean Mureș
Târgu Mureș, RO

Lista figurilor

- Fig. 1.** Plan de încadrare cu identificarea detaliului urban studiat.
- Fig. 2.** Situația porțiunii sudice a zonei cercetate. Fotografie de Zoltán Czajlik, 2010.
- Fig. 3.** Biserica fostei mănăstiri dominicane aflată la marginea estică a incintei cetății. Fotografie de Zoltán Czajlik, 2010.
- Fig. 4.** *Mühlgassloch* la începutul secolului XX.
- Fig. 5.** Harta Sighișoarei realizată în anul 1735 de inginerul topograf Lindemann.
- Fig. 6.** Harta orașului Sighișoara din anul 1750. Lucrare topografică a căpitanului austriac Hauptmann Theuern.
- Fig. 7.** Harta inginerului Wilhelm Mild din anul 1865, detaliu.
- Fig. 8.** Cvartalul cercetat delimitat de străzile Baier și

- Morii. Stare planimetrică înregistrată după anul 1901.
- Fig. 9.** Cota de ocupare a cvartalului studiat la începutul secolului XX. Fotografie realizată înainte de anul 1910.
- Fig. 10.** Structura topografică a zonei cercetate înregistrată după anul 1912.
- Fig. 11.** Demolarea casei cu gangul carosabil (1928)
- Fig. 12.** Hartă a orașului Sighișoara întocmită după anul 1928.
- Fig. 13.** Zona de racord a străzii Morii cu strada Baier surprinsă în anii 1930.
- Fig. 14.** Demolări de case executate la flancul sud-vestic al Pieței 23 August în anul 1963. Fotografie de Tamás Németh. Fortepan 30129.
- Fig. 15.** Piața 23 August în anul 1963. Fotografie de Tamás Németh. Fortepan 30128.
- Fig. 16.** Starea din anul 1980 a detaliului urban cercetat.

Fig. 17 – 18. Lărgirea zonei de racord a străzii Morii. Fotografie realizată în decembrie 1989.

Fig. 19. Situația actuală a cvartalului analizat. Prezentare planimetrică cu marcarea masei construite demolate.

Fig. 20. Vedere de ansamblu a cvartalului cercetat. Fotografie realizată în anul 2008.

Fig. 21. Piața Octavian Goga și aria urbană aferentă surprinsă în anul 2010. Fotografie de Zoltán Czajlik.

Fig. 22. Vedută a orașului Sighișoara realizată în anul 1666 de gravorul din Nürnberg, Hans Jacob Schollenberger. (După Szalai – Szántai 2006)

Fig. 23. Giovanni Morando Visconti: Vedere estică a orașului Sighișoara. 1699.

Fig. 24. Giovanni Morando Visconti: Vedere estică a orașului Sighișoara. Detaliu cu regiunea străzii Baier.

Fig. 25. Johann Ignaz Haas: Sighișoara. 1735.

Fig. 26. Johann Ignaz Haas: Veduta orașului Sighișoara din anul 1735. Zona străzii Baier.

Fig. 27. Casa cu gangul carosabil. Fotografie de arhivă de la începutul secolului XX.

Fig. 28. Demolarea casei cu trecere spre strada Morii. Fotografie de epocă din anul 1928.

Fig. 29. Strada Baier. Detaliu de front nord-vestic. Trei etape de evoluție.

Fig. 30. Casele cu numerele 17 și 19 demolate în anul 1928.

Fig. 31. Ancadramente de secol XVII pe fațada casei cu nr. 19. Detaliu fotografic de la începutul secolului XX.

Fig. 32. Stucatură cu vrejuri din interiorul palatului Beniczky de la Banská Bystrica. 1660

Fig. 33. Casa cu nr. 19. O fațadă cu detalii plastice de secol XVII, respectiv XVIII.

Fig. 34. Decorațiile plastice de secol XVIII ale casei cu nr. 19.

Fig. 35. Casă demolată în 1989 cu ocazia lărgirii racordului dintre strada Morii și Bulevardul 1 Decembrie 1918.

Fig. 36. Fațade de secol XVIII pe flancul nord-vestic a străzii Baier.

Fig. 37. Casa Misselbacher. Secolul al XVII-lea.

Fig. 38. Fereastră de la etajul casei Misselbacher.

Fig. 39. Elementele baroce de fațadă ale casei de pe Piața Hermann Oberth nr. 44.

Fig. 40. Fațada Liceului Mircea Eliade (fosta Școală Maghiară de Băieți) la începutul secolului XX.

Fig. 41. Fațada Liceului Mircea Eliade în prezent.

Fig. 42. Detaliu de pe fațada Liceului Mircea Eliade.

Fig. 43. Fostul edificiu al Asociației Breslelor. Fotografie realizată în anul 1914. Fortepan 86609.

Fig. 44. Fosta clădire a Asociației Breslelor. Balcon cu elemente neogotice.

Fig. 45. Capiteluri cubice neoromanice pe fațada sud-estică a Asociației Breslelor.

Fig. 46. Element neorenescentist de pe fațada de sud-vest a Asociației Breslelor

Fig. 47. Fosta clădire a Asociației Breslelor. Traveea mediană a fațadei sud-estice.

Fig. 48. Fațada casei cu nr. 21 de pe strada Baier.

Fig. 49. Casă cu fațadă istorizantă. Str. Baier nr. 27.

Fig. 50. Strada Baier la începutul secolului XX.

Fig. 51. Strada Baier la începutul secolului XX. Imagine de ansamblu a regiunii sud-estice.

Fig. 52. Fațadă de stil *Secession*. Str. Baier nr. 7.

Fig. 53. Hotelul Steaua de Aur în anii 1900.

Fig. 54. Hotelul Steaua de Aur. Stare actuală de fațadă.

Fig. 55. Str. Baier nr. 23. Clădire funcționalistă din anii 1940.

Fig. 56. Fațadă funcționalistă. Casa cu nr. 25 de pe str. Baier.

Fig. 57. Ansamblul de blocuri realizate în interiorul cvartalului studiat în preajma anilor 1980.

Fig. 58. Bloc proiectat în spiritul socialismului modernist. Str. Octavian Goga nr. 12.

Fig. 59. Blocurile socialist-moderniste văzute dinspre cetate.

Fig. 60. Clădirea fostului magazin Sigma. După 1980.

Fig. 61. Nivelul estetic actual al cvartalului studiat

Fig. 62. Construcția nefinalizată a CEC-ului.

Fig. 63. Clădire postdecembristă de pe frontul nordic al detaliului urban cercetat.

Fig. 64. Construcție aflată pe strada Consiliul Europei.

Fig. 65. Componenta stilistică actuală a masei construite.

Fig. 66. Vechi și nou – o combinație nereușită.

Abstract

Due to its outstanding built values, a large section of the historic center of the city of Sighișoara was declared part of the UNESCO World Heritage List. Even like this, the present situation of some parts of it calls into question serious problems regarding the proper treatment and usage of a world-widely important architectural legacy. Such an area of the city is being represented by the segment located between the 1 Decembrie 1918 Avenue, the Morii Street and the Octavian Goga Street, which's present physical, aesthetic and functional condition proves to be the result of several defective decisions taken in the last few decades during the systematization and conservation of the downtown. The massive elimination of the valuable built material was aggravated by the partial repopulation of the newly created hiatus with new architectural insertions.

The aim of this paper is to propound the above-mentioned area to a wider historical research. Being aware of the dimensions of the chosen theme, we don't aim to fully solve such a problem of the regional historiography. Our intentions are much more modest, namely to offer a review on the development of this civic subdivision. The research methods applied were brought in mainly from the field of the history of arts, these approaches being combined with the ones of urban history in order to bring into focus a significant area of Sighișoara, a city that deserves special attention from all institutions and forums in charge.

Located at the periphery of the downtown of Sighișoara, the researched area represents the result of a long process of development, bearing the characteristics of several important historical eras in the field of the local architectural evolution.

The topographical-morphological method applied for the research of the city's formation-time

– introduced to the historiography by the scientific literature of the 1970s – shows a series of questionable elements and statements, which prove to be unfavorable for the accurate chronological placing of the studied neighborhood. This problematic situation, caused by the usage of several scientifically unfounded theories, imposed the need for their correction. This paper tries to revise and replace the statements regarding the chronology of the area between the 1 Decembrie 1918 Avenue and the Morii Street, the formation of which can be dated only approximately to the end of the 13th century and the first decades of the following century.

One can discover three centuries marked by decisive architectural events, as topographic and visual sources from the 17th century confirm a constant development of the studied area, which has reached its zenith in the first decades of the 20th century. The multiple-storied gangways were systematically made until the first trimester of the 18th century, this being followed later on by the redecoration of the façades during the Historicism, and also by the production of new eclectic and Art Nouveau masterpieces.

The above-mentioned culmination was followed by the unfortunate stage of decline of the researched urban structure, which started in 1928 with the restructuring of the Octavian Goga square. This event resulted in the first serious modification applied to the northern part of the 1 Decembrie 1918 Avenue, where two historically important buildings were demolished. Their absence highly affected the integrity of the architectural ensemble.

One of these edifices possessed high artistic value, being the last early-built monuments conserved on the northern side of the 1 Decembrie Avenue, its façade preserving two late-renaissance window frames made in stucco technique, avoided by the fervor of the historical redecoration.

The decommissioning of the urban details which started between the two world wars was continued during the communism as well, in the proximity of the Octavian Goga square. Here a new building has been erected in 1963, designed according to the principles of the socialist and modernist architecture.

This action marked only the beginning of an extensive demolition program planned for the neighborhood. This strategy became clear only in 1982, when pretending to rearrange the area located between Morii Street, 1 Decembrie 1918 Avenue and the Târnava Mare River, a significant built material has been eliminated from the region.

The gravity of the demolition of the valuable architectural material built in the perimeter of the historic center of Sighișoara and in the surroundings of the UNESCO site was not understood by the socialist regime. The ambition of the architectural repopulation of the researched area failed for several times. Reparatory steps were taken during the 1990s, when a neo-socialistic colossus was designed in order to terminate the existing architectural hiatus, but this action proved to be unsuccessful as the planned building was never finished.

Thus the created urban situation brings into focus not only the absurdity of the decisions taken by the communists, but also the acute lack of values shown by the present, as this last one is far from willing or being able to repair the consequences of an urban catastrophe generated by the previous regime. During the centuries, several architectural styles – such as the Baroque, Historicism, Art nouveau and Functionalism – followed each other and existed next to the other or even combining their characteristics, without the new one showing an extremely aggressive attitude towards the earlier. On the other hand, the last six decades – namely the socialist and contemporary times – positions itself far from the values of this stylistic and historical tolerance.

The megalomania of the communist urbanism forced its destructive rearranging projects upon the protected area, without taking into consideration its belonging to the patrimony. Besides this, the contemporary local urban planning – excessively indulgent with non-values – accepted the erection in the above-mentioned area of several poor quality architectural elements, the improper condition of which seriously disadvantages the surviving original historical- architectural environment.

ABBREVIATIONS

Acta	Acta. Anuarul Muzeului Național Secuiesc și al Muzeului Secuiesc al Ciucului, Sf. Gheorghe
ActaAntPhilippo	Acta Antiqua Philippopolitana, Sophia
ActaArchHung	Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae, Budapest
ActaHistSzeged	Acta Historica. Acta Universitatis Scientiarum Szegediensis, Szeged
ActaMM	Acta Moldaviae Meridionalis, Vaslui
ActaMilMed	Acta Militaria Mediaevalia, Sanok
ActaMN	Acta Musei Napocensis, Cluj-Napoca
ActaMP	Acta Musei Porolissensis, Zalău
ActaSic	Acta Siculica, Sf. Gheorghe/Sepsiszentgyörgy
Aluta	Aluta, Sf. Gheorghe
AnB	Analele Banatului, Timișoara
Apulum	Apulum. Acta Musei Apulensis, Alba Iulia
ArbFberSächs	Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege, Dresden
ArchÉrt	Archaeologiai Értesítő, Budapest
ArchKözl	Archaeologiai Közlemények, Budapest
Aregia	Alba Regia. Annales Musei Stephani Regis, Székesfehérvár
Areopolisz	Areopolisz. Történelmi és társadalomtudományi tanulmányok, Székelyudvarhely
ArhMed	Arheologia Medievală, Cluj-Napoca
ArhMold	Arheologia Moldovei, București
Banatica	Banatica. Muzeul Banatului Montan, Reșița
BrukenthalAM	Brukenthal. Acta Musei, Sibiu
Carnuntum Jb	Carnuntum-Jahrbuch. Zeitschrift für Archäologie und Kulturgeschichte des Donaupraumes, Wien
Carpica	Carpica, Bacău
Castrum	Castrum. A Castrum Bene Egyesület Hírlevele, Budapest
CCA	Cronica Cercetărilor Arheologice din România, București
CCDJ	Cultură și Civilizație la Dunărea de Jos, Călărași
CercArh	Cercetări arheologice, București
Colloquia	Colloquia: Journal of Central European History, Cluj-Napoca
CommArchHung	Communicationes Archaeologicae Hungaricae, Budapest
Corviniana	Corviniana, Hunedoara
Crisia	Crisia, Oradea
CsSzMÉ	A Csíki Székely Múzeum Évkönyve, Csíkszereda
Cumidava	Cumidava, Brașov
Dacia	Dacia. Revue d'Archéologie et d'Histoire Ancienne, Bucarest
Danubius	Danubius, Galați
DissArch	Dissertationes Archaeologicae ex Instituto Archaeologico Universitatis de Rolando Eötvös Nominatae, Budapest
Dolg	Dolgozatok az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtárából, Kolozsvár
Drobeta	Drobeta, Drobeta-Turnu Severin
EL	Erdővidéki Lapok, Barót
EphNap	Ephemeris Napocensis, Cluj-Napoca
Emúz	Erdélyi Múzeum, Kolozsvár
FVL	Forschungen zur Volks- und Landeskunde, Sibiu/Hermannstadt
HOMÉ	A Hermann Ottó Múzeum Évkönyve, Miskolc
Istros	Istros. Muzeul Brăilei, Brăila

ABBREVIATIONS

JAMÉ	A Nyíregyházi Jóna András Múzeum Évkönyve, Nyíregyháza
JbRGZM	Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums, Mainz
JromMilSt	Journal of Roman Military Equipment Studies
KHKM	Kwartalnik Historii Kultury Materialnej, Warszawa
Marisia	Marisia (V-). Studii și Materiale, Târgu Mureș
Marmatia	Marmatia, Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Maramureș, Baia Mare
MatCercArh	Materiale și Cercetări Arheologice, București
MedArch	Medieval Archaeology, London
MemAnt	Memoria Antiquitatis. Acta Musei Petrodavensis, Piatra Neamț
MFME	A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, Szeged
MIMK	A Molnár István Múzeum Közleményei, Székelykeresztúr
MNMAK	Magyar Nemzeti Múzeum Adattárának Közleményei, Budapest
OH	Opuscula Hungarica, Budapest
PRS	Proceedings of the Royal Society A: Mathematical, Physical & Engineering Sciences, London
PZ	Praehistorische Zeitschrift, Berlin
REA	Revue des études anciennes, Bordeaux
RMM-MIA	Revista Muzeelor și Monumentelor. Monumente istorice și de artă, București
RevBist	Revista Bistriței, Bistrița
Sargetia	Sargetia. Acta Musei Devensis, Deva
SCIV(A)	Studii și Cercetări de Istorie Veche (și Arheologie 1974–), București
SCN	Studii și Cercetări de Numismatică, București
SlovArch	Slovenská Archeológia, Bratislava
SMMIM	Studii și materiale de muzeografie și istorie militară, București
SSz	Soproni Szemle, Sopron
StCercIstorCluj	Studii și Cercetări de Istorie, Cluj
StComSM	Studii și Comunicări, Seria Arheologie, Satu Mare
StComSibiu	Studii și comunicări. Muzeul Brukenthal, Sibiu
StudUCH	Studia Universitatis Cibiniensis, Series Historica, Sibiu
StudUClujH	Studia Universitatis “Babeș-Bolyai” – Historia, Cluj-Napoca
Terra Sebus	Terra Sebus. Acta Musei Sabesiensis, Sebeș
Thraco-Dacica	Thraco-Dacica, București
UPA	Universitätsforschungen zur Prähistorischen Archäologie, Bonn
VAH	Varia Archaeologica Hungarica, Budapest
VjesAMuzZagreb	Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu, Zagreb
VMMK	A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei, Veszprém
VTT	Veszprémi Történelmi Társaság, Veszprém
WA	Wratislavia antiqua, Wrocław
WiadA	Wiadomości Archeologiczne. Bulletin archéologique polonais, Warszawa